

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Факультет педагогічної та соціальної освіти
Кафедра дошкільної освіти

УДК 373.2.015.31:172.15

Дипломна робота

другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему

**ФОРМУВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО МІСТА У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАСАДАХ
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ ВІНАХІДНИЦЬКИХ
ЗАВДАНЬ (ТРВЗ)**

Виконав: здобувач вищої освіти
7 курсу, 718 групи
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Агейкіна Анастасія Іванівна

Керівник: доктор філософії в
галузі освіти, професор
Рогальська Надія Василівна

Рецензент: кандидат педагогічних
наук, професор
Кондратюк С.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО МІСТА В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Проблема формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку в педагогічній літературі...	7
1.2. Формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ в сучасному дошкільному навчальному закладі.....	22
Висновки з 1 розділу	42
РОЗДІЛ ІІ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО МІСТА В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТРВЗ	44
2.1. Характеристика рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку.....	44
2.2. Методика формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.....	59
2.3. Порівняльний аналіз рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.....	83
Висновки з 2 розділу.....	94
ВИСНОВКИ	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100
ДОДАТКИ	107

ВСТУП

Актуальність дослідження. Патріотичне виховання сьогодні визнано педагогами одним з пріоритетних напрямів роботи закладу дошкільної освіти. Зміст роботи має на увазі виховання любові до Батьківщини, сім'ї, близьких, до рідних місць, формування інтересу до культури свого народу, історичної пам'яті поколінь, розвиток почуття нерозривності з навколишнім і бажання не тільки зберегти, але й примножити багатства своєї країни.

Однією з найважливіших педагогічних задач, визначених Законом України «Про дошкільну освіту», є виховання в дітей шанобливого ставлення до родини, Батьківщини, поваги до народних традицій та звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу. Завдання патріотичного виховання дошкільнят визначено в кожній освітній лінії Базового компонента дошкільної освіти. На виховання патріотизму орієнтують і чинні програми дошкільної освіти.

Дошкільний вік є найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання. Саме в цей час активізується у дітей інтерес до соціального світу, суспільних явищ. Виховати свідомого громадянина, патріота означає формувати в дитині комплекс відповідних знань, особистісних якостей та рис характеру, які в майбутньому стануть мотивацією до більшості повсякденних вчинків і поведінки загалом.

Проблемі патріотизму підростаючих поколінь особливу увагу приділяли видатні педагоги і громадські діячі минулого Я. Коменський, Г. Сковорода, К. Ушинський, О. Духнович, А. Дістервег, Г. Ващенко, І. Огієнко, С. Русова, Дж. Дьюї, А. Макаренко, С. Френе, Я. Корчак. К. Ушинський вперше обґрунтовує поняття «малої батьківщини». В. Сухомлинський, у 60-ті рр. ХХ ст. досить глибоко розкриває сутність патріотичних почуттів учнів як складників духовності. Аналіз педагогічної і методичної літератури з проблеми, що досліджується, дозволив дійти висновків: у науці та практиці дошкільної освіти створена система

патріотичного виховання з дошкільниками. У ній визначені завдання, зміст, методи роботи з дітьми з формування знань старших дошкільників про рідний край. На нашу думку, теорія розв'язання винахідницьких завдань(ТРВЗ)містить у собі значні резерви для цілеспрямованої роботи з дітьми дошкільного віку з формування любові до рідного міста. Але не було знайдено жодного дослідження цієї проблеми, що дозволило окреслити коло власного наукового пошуку.

Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив недостатність спеціальних досліджень, присвячених проблемі формування любові до рідного міста засобами ТРВЗ у дошкільників старшого віку, чим обумовлюється актуальність дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику формування любові до рідного міста в дітей старшого віку засобами ТРВЗ.

Відповідно до поставленої мети дослідження визначено такі **завдання:**

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці.
2. Уточнити зміст понять «патріотизм», «краєзнавство», «теорія вирішення винахідницьких завдань» дітей старшого дошкільного віку; визначити критерії, показники та експериментально виявити рівні сформованості почуття любові до рідного міста у старших дошкільників.
3. Розкрити особливості формування любові до рідного міста в дітей старшого віку засобами ТРВЗ в умовах дошкільних навчальних закладів.
4. Розробити експериментальну модель формування любові до рідного міста в дітей старшого віку засобами ТРВЗ.

Об'єкт дослідження – любов до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – використання методів ТРВЗ у формуванні любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що формування любові до рідного міста в дітей старшого віку засобами ТРВЗ буде ефективним за таких педагогічних умов:

- створення педагогом розвивального комфортного середовища в умовах дошкільного навчального закладу для забезпечення ефективності процесу формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ;
- реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків у процесі формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ;
- комплексний підхід до формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ в різних видах діяльності під час навчально-виховного процесу в ДНЗ.

Вирішення поставлених завдань передбачало застосування таких **методів дослідження:**

- *теоретичні* – вивчення та аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з метою визначення й обґрунтування феномена «формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку»; уточнення сутності поняття «теорія розв'язання винахідницьких завдань»; моделювання та проектування для визначення логічної структури дослідження й розробки моделі навчально-виховної роботи з дітьми;

– *емпіричні* – педагогічне спостереження, бесіда зі старшими дошкільниками;

– *педагогічний експеримент* – констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи для перевірки ефективності формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

Наукова новизна дослідження полягає:

- у розробці та обґрунтуванні моделі формування любові до рідного міста в дітей старшого віку засобами ТРВЗ;
- у визначенні критеріїв і змістової характеристики рівнів сформованості любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

Практичне значення дослідження полягає в розробці педагогічної моделі і методики формування любові до рідного міста в дітей старшого віку засобами ТРВЗ.

Результати дослідження можуть бути використані вихователями дошкільних навчальних закладів, викладачами і студентами вищих педагогічних навчальних закладів, а також у подальших наукових дослідженнях обраної проблеми.

База експериментального дослідження.

Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 5 років на базі ЗДО № 83 м. Миколаєва. У дослідженні взяли участь 40 дітей старшого дошкільного віку, яких ми розподілили на дві групи: контрольну (20 осіб) та експериментальну (20 осіб).

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 75 найменувань. Загальний обсяг роботи – 112 сторінок, основний зміст викладено на 99 сторінках. Робота містить 12 таблиць, 1 схему та 3 рисунка.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО МІСТА В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Проблема формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку в педагогічній літературі

Проблема патріотичного виховання в загальному контексті соціального неспокою в Україні є нині однією з найгостріших. Події, що відбуваються в нашій країні, торкнулися майже кожного, сколихнули і піднесли на небувалу висоту волонтерський рух, пробудили національно-патріотичні почуття мільйонів громадян, виявили здатність українців жертвувати власним життям заради свободи Батьківщини, її щасливого майбутнього. Патріотичне виховання сьогодні має бути стрижнем усієї навчально-виховної роботи, оскільки необхідно виховати особистість, яка має почуття гордості за свою країну, сумлінно виконує громадські обов'язки, усвідомлює соціальні проблеми Батьківщини та українського народу, любить рідних та близьких людей. Водночас суперечливість поглядів, розбіжності у визначенні поняття «патріотизм» засвідчують серйозні прогалини в системі патріотичного виховання.

Зміст і розуміння поняття «патріотизм» закріплені в Законі України «Про дошкільну освіту». Так, у ньому зазначено: одним з основних завдань дошкільної освіти є «виховання в дітей шанобливого ставлення до родини, Батьківщини, поваги до народних традицій та звичаїв, рідної та державної мови, національних цінностей українського народу» [62].

Увага держави й уряду до проблеми патріотичного виховання проявляється насамперед у прийнятті Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. У цьому документі національно-патріотичне виховання дітей та молоді визначається як системна і цілеспрямована діяльність органів державної

влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [35].

Зміст патріотичного виховання конкретизовано у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки в умовах розвитку української державності. Зокрема, в останньому документі наголошено: «...національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України» [65].

Завдання громадянського гарту дошкільників визначено в кожній освітній лінії Базового компонента дошкільної освіти. На виховання патріотизму орієнтують і чинні програми дошкільної освіти. Так, у розділі «Дитина в соціумі» Програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» у блоці «Об'єднання людей» окреслено завдання щодо виховання патріотизму з поглибленням знань та уявлень дітей в кожній наступній віковій групі: від знань про рідний дім, місто до уявлень про Батьківщину [61].

У дошкільній педагогіці поняття «патріотизм» тлумачиться як «любов до Батьківщини, відданість їй і своєму народу» [59, с. 121]. Термін «патріотизм» від грецького «патріс» – батьківщина, вітчизна – означає любов до вітчизни, до свого народу, до національних традицій.

Почуття патріотизму властиве українському народу ще з давніх часів. Народна педагогіка – це той скарб українського народу, який передається із покоління в покоління і є життєдайною силою для існування української нації, держави. Яскравими прикладами цього є усна народна творчість, пам'ятки культури, археологічні знахідки, види народного мистецтва, які відображають духовний світ наших предків, історію рідного краю, героїчне минуле українського народу і є тими «невичерпними першоджерелами, які живлять цілющою снагою серце і душу кожної дитини» [43, с. 34]. Народ протягом віків мудро спрямовує всю свою виховну силу плекати найвищі людські чесноти: совість, людяність, чесність, мужність, сміливість, повагу до праці, гордість за свій народ, любов до своєї родини, Батьківщини», які є мірилом існування народу, його духовною потребою.

Глибоке вивчення та творче використання спадщини Г. Сковороди, К. Ушинського, І. Огієнка, О. Духновича, В. Сухомлинського, О. Захаренка та інших допоможе педагогам, батькам виростити гідних громадян-патріотів своєї держави.

Серед класиків педагогічної науки до цієї проблеми звертались Я. Коменський, Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Дістервег, С. Русова, Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші. У своїх працях і наукових розробках вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини.

С. Русова вважала: лише національне виховання спроможне виплекати цілісну, високоморальну, патріотично налаштовану особистість.

Тому в дитячому садку обов'язково має відчуватися національний дух; «діти мають бути ближчі до природи рідного краю», до «невпинної хліборобської праці українців, яка годує і себе, і сусідів, й інших»; необхідно широко використовувати народну творчість – словесні ігри, пісні, гру на народних музичних інструментах, розваги, інсценізації тощо [12, с.2].

За В. Сухомлинським, патріотизм – це «діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже складно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею» [67, с. 131]. Педагог-гуманіст відзначав, що «патріотизм – це, образно кажучи, сплав почуття і думки, осягнення святині – Батьківщини – не тільки розумом, а передусім серцем». Щоб досягти такої мети, у патріотичному вихованні необхідно постійно виховувати почуття любові до Батьківщини, формувати відповідальність за її долю. Патріотизм, на думку видатного педагога, починається з любові до людини.

Н. Гавриш, К. Крутій також визначають, що патріотизм – одне з найглибших почуттів, гордість за матеріальні й духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, бажання зберігати її характерні особливості, культурні надбання. Готовність захищати інтереси свого народу [18, с. 2].

На думку І. Бега та К. Чорної патріотизм – це стійка характеристика людини, яка проявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, у реальній поведінці та вчинках. Отже, основою для сучасного патріотичного виховання виступають ціннісні орієнтації, які з віком дітей змінюються, стають стійкими, вмотивованими, спонукають діяти у світі з позиції патріота [8, с. 192-193].

За результатами аналізу довідникової літератури, першоджерел та періодики з'ясовано, що існують різні підходи до визначення поняття «патріотизм».

Психологічна наука (І. Бех, П. Гнатенко, О. Киричук, Н. Михальченко, В. Павленко, С. Таглін) вивчає механізми інтеріоризації тих соціальних процесів та явищ, які впливають на формування патріотичних якостей особистості. Особистісна цінність почуття патріотизму генерується стійким переживанням любові людини як до найближчого, так і до віддаленого середовища, в якому вона перебуває і яке є для неї значущим [33, с.4].

Патріотизм, із позиції педагогіки, визначається як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури.

Аналіз різних підходів науковців до визначення поняття «патріотизму» (О. Биков, О. Вишневський, С. Гончаренко, М. Іванов, Г. Мітін, С. Паршук, Ю. Руденко, К. Чорна та інші) дає змогу виокремити такі аспекти цього явища:

1. патріотизм як почуття: ставлення до Батьківщини, народу, суспільства, моральне почуття, обумовлене світоглядом людини, її приналежністю до етнічної спільноти;
2. патріотизм як один із потужних і постійних мотивів соціальної діяльності;
3. патріотизм як система поглядів, ідей, що є результатом засвоєння культури, традицій, звичаїв свого народу;
4. патріотизм як безпосередній прояв любові до Батьківщини у вчинках людей, активно діяльнісна самореалізація на благо Вітчизни [33, с.4].

Проведений аналіз літератури з досліджуваної проблеми свідчить про те, що на сьогодні немає єдиного трактування понять «патріотизм» та «патріотичне виховання».

Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства.

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді наголошується, що патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин [35].

Під патріотичним вихованням В. Сухомлинський розумів сферу духовного життя людини, яка проникає в усе, що робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується. Видатний педагог виокремив такі патріотичні цінності у вихованні особистості: глибокі патріотичні почуття і переконання, моральний ідеал, моральна доблесть, патріотичні турботи й тривоги за долю свого народу, патріотична непримиренність, патріотична гордість. Логічно, послідовно і переконливо педагог сформулював завдання для вихователя – «відкрити перед кожним вихованцем усі джерела, якими живиться могутнє почуття любові до Батьківщини. Це і природа рідного краю, слово рідної мови, культ Матері і Батька, Мала Батьківщина, її історичне та героїчне минуле, працелюбність» [67, т. 1, с. 133-135].

У сучасній педагогічній науці патріотичне виховання визначається як історично зумовлена сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь. На думку І. Бега, патріотичне виховання також передбачає «широкі знання конституційних і правових норм, державної політики, сформованість патріотичних думок та дієвих заходів з відстоювання національних форм життєдіяльності і поведінки в усіх сферах суспільного життя» [8, с.136].

Патріотичне виховання в тісному зв'язку з національною ідеєю розглядають П. Вербицька, О. Вишневецький, В. Кремень, В. Кузь, К. Чорна. Останню вважають структурним компонентом та орієнтиром розвитку української нації, що дає можливість українському народові збагатити свій культурний та творчий потенціал у світі глобалізаційних змін.

Н. Майборода визначає сутність поняття «патріотичне виховання засобами мистецтва» як динамічний процес становлення особистості як суб'єкта мистецької діяльності, що спрямований на вироблення системи патріотичних цінностей, емоційно-позитивного ставлення до Батьківщини, усвідомлення особистої відповідальності перед близькими людьми та народом, життєтворчої самореалізації у сфері народно-мистецької спадщини українського народу» [46].

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді окреслено систему завдань з патріотичного виховання дітей та молоді:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

– культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

– формування мовленнєвої культури;

– спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [35].

Метою Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки визначено пріоритети та основні напрями патріотичного виховання дітей та молоді, а саме: впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування як основи формування особистості та підґрунтя для національно-патріотичного виховання; формування єдиних стандартів діяльності у сфері національно-патріотичного виховання та інструментів їх упровадження [65].

Проблемі патріотичного виховання в сучасній педагогічній науці присвячено праці О. Сухомлинської, І. Беха, Н. Гавриш, О. Захаренка, К. Крутий, К. Чорної, О. Вишневського, М. Стельмаховича, В. Кременя, В. Кузя, Н. Майбороди, А. Ситченка. Зокрема, О. Захаренко апробував модель школи-родини щодо утвердження у дітей і учнівської молоді почуття малої батьківщини, бережливого ставлення до неї та зміцнення у юних історичної пам'яті.

Особливий інтерес становлять погляди В. Кузя на патріотичне виховання дітей як основу формування національної еліти, яка здатна виплекати «патріота України, високого професіонала з новим планетарним мисленням, людину-будівничого незалежної держави України...» [43, с. 21].

Проблема виховання патріотизму надзвичайно багатоаспектна через свою інтегративну функцію, тому однаково значуща для всіх ланок освіти, починаючи з дошкільної. Патріотичні почуття не з'являються самі по собі, це результат довготривалого впливу на людину. Патріотичне виховання – дуже складний за своїм характером процес, який потребує озброєння

педагогів дошкільної галузі відповідним методичним інструментарієм та усвідомлення ними потреби та важливості такої роботи саме з дітьми середнього та старшого дошкільного віку.

О. Вишневський у процесі становлення національного самоусвідомлення виділяє три етапи. Першим з них він називає етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення. У цей період (період дошкільного дитинства), на думку вченого, закладається «коріння патріотизму». Це дає підстави кваліфікувати цей процес як становлення першооснов національної самосвідомості. [15].

Сучасні дослідження М. Боришевського, І. Беха, О. Сухомлинської та інших розглядають патріотизм через призму ціннісних орієнтацій. Дослідники розглядають патріотизм як стійку характеристику людини, що проявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, у реальній поведінці та вчинках. Отже, основою для сучасного патріотичного виховання виступають ціннісні орієнтації, які з віком дітей змінюються, стають стійкими, вмотивованими.

Патріотичне виховання як цілісна система ґрунтується на фундаментальних принципах.

Принцип природовідповідності виховання означає врахування багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей.

Принцип культуровідповідності передбачає виховання як культуротворчий процес, спрямований на формування базової культури особистості, базуючись на набутому морально-етичному досвіді людства.

Принцип етнізації виховного процесу означає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина.

Принцип гуманізму означає сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання його права на свободу, розвиток

здібностей і виявлення індивідуальності, створення умов для формування кращих якостей та здібностей дитини; повага до особистості дитини, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довір'я до неї; виховання гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної.

Принцип демократизму передбачає, що учасники виховного процесу виступають рівноправними партнерами у процесі спілкування, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції.

Принцип інтегративності передбачає єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків. Здійснення гуманних, стійких та єдиних вимог до дітей з боку різних соціальних інститутів, посилення педагогічного впливу на них, підвищення спільними зусиллями ефективності виховного процесу.

Принцип безперервності виховання означає забезпечення цілісності і наступності у вихованні, перетворення його у процес, що триває впродовж усього життя людини. Нероздільність навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання і виховання формування цілісної та всебічно розвиненої особистості.

Н. Гавриш і К. Крутій у реалізації завдань патріотичного виховання дітей радять спиратися на загальнопедагогічні принципи виховання: дитиноцентризм, природо- і культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей, а також на принципи національної спрямованості, само активності й саморегуляції, полікультурності, соціальної відповідності, історичної й соціальної пам'яті, міжпоколінної наступності [18, с. 5].

Завдання патріотичного виховання дошкільників відповідно до змісту Базового компонента дошкільної освіти вміщено в додатку А.

За Ю. Є. Зубцовою, патріотична якість особистості – це соціально-психічна властивість, яка виявляється в єдності знань і діяльнісних

почуттів особистості щодо світу людей, навколишнього предметного довкілля та суспільства в цілому [33, с.5]. Дослідницею визначено тісно пов'язані у структурі особистості три групи патріотичних якостей:

1) якості, що характеризують ціннісне ставлення особистості до своєї сім'ї, родини;

2) якості, що визначають моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй;

3) якості, що характеризують ставлення до своєї країни, рідного краю.

Базовими патріотичними якостями дошкільників можна визначити такі:

– любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід;

– ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю;

– толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій;

– усвідомлення себе частиною українського народу.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання. За словами О. Каплуновської, «аби допомогти дітям трансформувати зовнішнє у внутрішнє, засвоїти патріотичні ідеї як частину власного світогляду... дорослі самі повинні мати щирі патріотичні почуття» [34, с.8].

Першоосновою почуття патріотизму можна вважати приязнь, чуйність, відповідальність. Перш ніж дитина навчиться співпереживати бідам та проблемам Батьківщини, вона має навчитися співпереживати

іншим людям. Щоб захоплюватися просторами країни, її красою та природними багатствами, спочатку треба навчитися бачити красу навколо себе. Щоб працювати на благо Батьківщини, необхідно навчитися сумлінно виконувати трудові доручення в дитячому садку й родині.

Отже, саме з виховання доброзичливості, терпимості, емпатії, відповідальності, щирих взаємин у групі однолітків, засвоєння усталених норм співжиття варто розпочинати патріотичне виховання дошкільників.

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Основними напрямками патріотичного виховання є:

- формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави, державні символи;
- ознайомлення з традиціями і культурою свого народу;
- формування знань про людство [59, с. 122].

Кожен із цих напрямів може стати змістом освітньої діяльності з дітьми, і кожен зробить свій внесок в соціалізацію особистості кожної дитини за умови врахування особливостей її розвитку.

О. Лещенко пропонує включити до змісту патріотичного виховання дошкільників такі складові:

– по-перше, шанування місця власного народження і місця постійного мешкання як своєї батьківщини, любов і турбота про це територіальне формування, поважання місцевих традицій, відданість до кінця життя цьому місцю. Залежно від особистого сприйняття, інтелектуального розвитку і глибини самосвідомості, межі батьківщини

особистості можуть поширюватися від власного будинку до обласних масштабів;

– по-друге, повагу до своїх предків, любов і терпимість до своїх земляків, бажання допомагати їм і утримувати від поганих учинків. Вищим показником патріотичних відносин є бажання добробуту всім співвітчизникам, тобто усвідомлення буття суспільства, яке можна назвати громадянською нацією;

по-третє, орієнтування суб'єкта патріотичних відносин і діяльності на конкретні щоденні справи щодо поліпшення стану своєї малої батьківщини, її благоустрою, допомогти своїм землякам співвітчизникам (починаючи від підтримання в охайному стані під'їздів і добрих стосунків із сусідами до розвитку свого міста і країни загалом) [45, с. 12-16].

Визначено, що найсприятливіший вік для початку систематичного патріотичного виховання – 5-й рік життя, коли активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ близького оточення та далеких країн. Однак закладати патріотичні почуття потрібно з раннього віку.

На 6-му році життя в дітей виникають реальні можливості для опосередкованого засвоєння знань, що виходять за межі їхнього життєвого досвіду і безпосереднього сприймання, а також ті, які віддалені в часі. Це створює сприятливі умови для ознайомлення дітей з історією рідного краю, його людьми, специфікою праці та побуту, особливостями мови та культури. Діти цього віку можуть виокремлювати особисті цінності, емоційно їх освоювати, що закріплюється в діяльності, поведінці, міжособистісних взаєминах. У дітей розвивається певна орієнтація на соціум, вміння на відповідному рівні розуміти й оцінювати суспільні відносини. Шестирічна дитина починає розуміти важливість суспільно значущих справ. У цей час формується певне розуміння й оцінка соціальних явищ, орієнтація на оцінне ставлення дорослого крізь призму конкретної діяльності.

Отже, середній і старший дошкільний вік – найсприятливіший для закладення фундаментальних світоглядних понять, моральних цінностей, переконань у свідомості дитини, організації патріотичного виховання.

Базовим етапом, на думку О. Каплуновської, у формуванні патріотичних почуттів вважають накопичення малюками соціального досвіду життя в найближчому оточенні (сім'ї, вулиці, місті (селі, селищі)), прилучення до його культури, родинних традицій. Тож любов до Вітчизни в наймолодших вихованців починається з любові до родини і рідного дому [34, с.8].

О. Костянтинова, О. Харитонович, П. Абба також дотримуються думки, що протягом середнього та старшого дошкільного віку відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної само ідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі. Тож саме з дітьми цього віку необхідно поглиблено працювати над вихованням патріотизму [34, с.12].

Патріотичне виховання педагоги пропонують реалізовувати за такими етапами:

- ознайомлення з найближчим оточенням (сім'я, будинок, дитячий садок рідне місто (село), природа рідного краю), своїм родом та культурою власного народу;
- інтеріоризація (засвоєння та привласнення) культури;
- порівняння своєї культури з культурами інших народів;
- розвиток культури міжнаціонального спілкування;
- інтеграція до світової й національної культур [18, с. 5].

Провідна роль у формуванні особистості належить сім'ї, яка відповідає за соціальне відтворення населення, за його національний, моральний, духовний розвиток, за створення певного способу життя. Зауважимо, що виховна місія сім'ї є особливою, тому що саме в ній

формується характер дитини, її ставлення до навколишнього світу, до людей, до життя, до звичаїв і традицій, до Батьківщини. Тільки в сім'ї, за умови усвідомлення всього свого родоводу можливе соціально-педагогічне та національно-патріотичне виховання, саме в ній дитина проходить шлях від роду до народу і до нації.

В. Бобир радить активно залучати батьків вихованців до активної участі у заходах патріотичного змісту, допомогти їм відчувати дух єдності, власну причетність до рідного народу і життя країни [10, с.12]. Завдяки комплексній роботі можна досягти мети – становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано будувати її як суверенну незалежну демократичну правову державу; дбати про її національну безпеку; знати свої права та обов'язки, цивілізовано відстоювати їх; сприяти єднанню українського народу, встановленню миру та злагоди в суспільстві.

Л. Кузьмук робить акцент на необхідності створення в дошкільному закладі патріотичного середовища, зокрема його духовної складової. Патріотичне середовище, на думку педагога, – це не лише предметне оформлення простору в національній кімнаті, а й гуманна та патріотична поведінка всіх учасників освітнього процесу і в дошкільному закладі, і в родині, що базується на взаємоповазі, взаєморозумінні, готовності до самопожертви; це готовність стати на захист національних і державних цінностей; шанобливе ставлення до захисників України; вміння сприймати досягнення і поразки країни як свої власні [44, с.15-16].

Отже, патріотичне виховання – це не лише виховання почуття любові, а й відчуття належності до своєї Батьківщини, з її історією, географією, мовами й культурами, етносами і ментальністю. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про необхідність і важливість виховання патріотизму, любові до рідного міста в дітей дошкільного віку.

1.2. Формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ в сучасному дошкільному навчальному закладі

Сьогодні, як ніколи, гостро постають проблеми пошуку взаєморозуміння, виховання толерантності, патріотизму, утвердження добра і ненасильства в суспільстві.

Суспільству потрібні люди з гнучким і критичним мисленням, творчою ініціативою, високим адаптаційним потенціалом. Щоб виростити дитину як творчу особистість, використовуються педагогічні технології, у яких розвиток творчих здібностей є пріоритетним. Однією з таких педтехнологій є ТРВЗ – теорія розв'язання винахідницьких завдань, яка покладена в основу ТРВЗ-педагогіки.

Г.Альтшулер в 1979 р. констатував, що поява ТРВЗ та її швидкий розвиток – не випадковість, а необхідність, продиктована сучасною науково-технічною революцією [4, с. 146].

ТРВЗ – це новий інструмент для розвитку творчого мислення дитини. Головна мета ТРВЗ – формування системного творчого мислення, фантазії.

Автор ТРВЗ – Г.Альтшуллер – створював її як методику винахідництва для пошуку розв'язання технічних проблем. Дослідивши розвиток технічних систем як об'єкта діяльності суспільства, Г.Альтшуллер довів, що він відповідає загальним принципам розвитку, сформулював низку законів розвитку технічних систем і розробив основи ТРВЗ. Застосування ТРВЗ під час пошуку найефективнішого розв'язання технічних проблем дає змогу замінити хаотичне перебирання варіантів на алгоритмічне, за якого операції мислення стають свідомими й керованими [22, с. 12].

Методику Г.Альтшуллера протягом тривалого часу з успіхом використовували у роботі з дітьми на станціях юних техніків. Під час пошуку найбільш ефективного рішення технічних проблем по ТРВЗ,

операції мислення замість хаотичного перегляду варіантів виконуються свідомо і цілеспрямовано. Тривале застосування ТРВЗ формує у винахідника якості мислення, які психологи оцінюють як творчі: гнучкість, діапазон, системність, оригінальність тощо.

ТРВЗ – це наука, що вивчає об’єктивні закономірності розвитку технічних систем і розробляє методологію (систему методів і прийомів) рішення технічних проблем [72, с. 44].

Методи дослідження: для технічних (штучних) проблем – аналіз процесу зміни продукту винахідницької (творчої) діяльності; для стилю мислення – аналіз способів рішення проблемних ситуацій [47, с. 47-48].

До числа *базисних ідей ТРВЗ* належать наступні:

- технічні системи розвиваються за певними законами, ці закони можна використати для вирішення винахідницьких задач;
- теорія – каталізатор творчого рішення проблеми;
- знання – інструмент, основа творчої інтуїції, творчими здібностями наділений кожний (винаходити можуть всі);
- творчості, як і будь-якої діяльності, можна навчитися [21, с. 66].

Особливе місце в ТРВЗ займає курс розвитку творчої уяви (РТУ), призначений для подолання стереотипів мислення, вироблення уміння працювати з нетривіальними ідеями.

З появою ТРВЗ вперше в історії з’являється практична можливість масового навчання технології творчості.

Спочатку ТРВЗ була створена для застосування в інженерній діяльності, але ті закономірності, на яких вона заснована, дозволяють її використовувати і в інших сферах, в тому числі з кінця 1980-х рр. в педагогіці.

В кінці 70-х рр. Альтшуллер запропонував використовувати ТРВЗ для рішення будь-яких проблем, у тому числі й у педагогіці – для розвитку мислення. В основі цієї технології – функціонально-системний підхід, що дозволяє використовувати її як універсальну на всіх рівнях

– від дошкільної освіти до вищої школи. В навчальному процесі це дозволяє викладачам-предметникам підносити свій предмет як реальну проблему, а також забезпечує широкі можливості для розробки й втілення інтегрованого навчання [70, с. 226].

По суті, сучасна ТРВЗ, як відзначав Г.Альтшуллер, поступово трансформується в комплекс: теорія розвитку творчої особистості (напрямок стратегії творчої особистості), загальна теорія сильного мислення (створення методології рішення творчих задач в нетехнічних сферах) і загальна теорія розвитку систем [58, с. 283].

За Г.Альтшуллером: *«Перша мета:* розвинути (у найбільш сприятливому для цього віці) смак до творчості (не тільки технічній; навчання ТРВЗ можна вести на завданнях і вправах, що стосуються різних сфер знання). Відкрити світ творчості, прищепити початкові навички поведінки в цьому незвичайному світі, заразити творчим азартом, виробити елементи культури творчого мислення. *Друга мета:* використати ТРВЗ як «живу воду», стимулятор інтересу до основних навчальних предметів» [5, с.3].

ТРВЗ – наукова технологія творчості, направлена на свідоме управління підсвідомими процесами. І як всяка наука, що живе на межі пізнання, вона поєднує в собі строго наукові підходи і певне мистецтво. І те, і інше вимагає зусиль і часу на їх освоєння. Тому ефективне використання ТРВЗ – технологій можливе тільки після серйозної і тривалої підготовки [57, с. 96].

В.Петров відзначає, що, використовуючи ТРВЗ, можна:

- виявляти й вирішувати наукові, дослідницькі, винахідницькі завдання будь-якої складності й спрямованості без перебору варіантів (у тому числі виявляти й розв'язувати конфліктні ситуації);

- прогнозувати розвиток систем, одержувати перспективні рішення (у тому числі й принципово нові), об'єктивно оцінювати їхню ефективність і перспективність;

- максимально ефективно використовувати ресурси природи, знань і техніки для вирішення багатьох проблем;

- систематизувати знання в будь-якій області діяльності для більш ефективного використання й на принципово новій основі розбудовувати конкретні науки;

- розвивати якості творчої особистості – уяву й мислення; творчі колективи [56, с. 18].

Сьогодні ТРВЗ включає в себе дещо більше, ніж тільки теорію вирішення винахідницьких задач. У кінці ХХ ст. Г. Альтшуллер, І. Верткін констатували, що ТРВЗ давно перетворилась у комплекс: ТРВЗ – ТРТО (теорія розвитку творчої особистості) – РТУ (розвиток творчої уяви).

В. Мішаков, відзначаючи, що ТРВЗ володіє ефективною методикою пошуку рішення винахідницьких задач, вказує на можливість спрямовувати мислення людини на пошуки найбільш сильних рішень, допомагає розібратись у хитросплетіннях творчої задачі і активізувати його фантазію.

Науковці відзначають, що введення ТРВЗ в педагогіку йде у всіх вікових категоріях. Використання ТРВЗ для учнів шкільного віку потребувало переведення ТРВЗ-знань «дорослого» рівня на «дитячий», що привело до створення Адаптивної Теорії Рішення Винахідницьких Задач (АТРВЗ). Сутність АТРВЗ полягає в поступовій адаптації школярів до більш складної творчої пізнавальної діяльності.

ТРВЗ – педагогіка далеко не вичерпала свій ресурс розвитку. Історію розвитку ТРВЗ – педагогіки, на нашу думку, можна розділити на етапи, кожний з яких не закінчується з настанням наступних, а продовжується разом з ними.

1-й етап. Вивчення ТРВЗ в клубах і гуртках.

Спочатку, ще в 60-і роки ХХ століття, ТРІЗ прийшла в клуби і гуртки технічної творчості, заняття в яких проводили інженери і вчителі, вивчаючи ТРВЗ на перших семінарах Г. Альтшуллера і його

послідовників. На таких заняттях діти створюють ідеї нових, таких, що ще не існують, літаків, космічних кораблів, судів, автомобілів, машин і механізмів, а потім виготовляють їх моделі. Розвиток застосувань ТРВЗ в нетехнічних областях знайшов своє віддзеркалення і в тому, що ТРВЗ стала застосовуватися в самих різних видах позакласних занять, зокрема в науковій (по самих різних напрямках науки) і художній творчості учнів. Проте навчання ТРВЗ в додатковій освіті до теперішнього часу не стало достатньо масовим через малу кількість фахівців.

2-й етап. Вивчення ТРВЗ, як предмет в школах, ліцеях, гімназіях.

З 90-х рр. в нашій країні стали створюватися ліцеї і гімназії, збільшувалася кількість спеціалізованих класів (тепер вони називаються профільними і передпрофільними), орієнтованих на вступ їх випускників до вузів.

До цього часу ТРВЗ стала викладатися і в деяких вузах, яким було важливо, щоб творче, Тризовське, мислення формувалося у їх майбутніх студентів ще при навчанні в школах. Тому у ряді спеціалізованих класів ліцеїв, гімназій, шкіл ТРВЗ стала викладатися, як предмет, за рахунок шкільного компонента базисного учбового плану. Для проведення уроків по ТРВЗ запрошувалися фахівці з вузів і інших організацій.

3-й етап. ТРВЗ в рішенні творчих задач по різних предметах і додаткових програмах.

На цьому етапі ТРВЗ увійшла до інших предметів і додаткових програм як метод навчання. ТРВЗ – педагогіка, в повному розумінні цього слова, почалася з рішення на уроках по різних предметах і на додаткових заняттях за різними програмами творчих завдань. Це – локально проблемні завдання (тобто рішення їх відомо людству, але

невідомо учням), що вимагають для свого вирішення застосування ТРВЗ і тих знань, які вивчаються за відповідною основною або додатковою програмою. Постановка завдання може виходити за межі програми, що вивчається, але рішення полягає в застосуванні тих знань, які передбачені програмою. Робота по складанню наборів таких завдань вимагає часу і створення колективів розробників.

Рішення учнями та студентами творчих завдань може дати не тільки наперед відомі педагогам відповіді, але і нові відповіді, на основі яких можуть бути створені учнівські наукові роботи, проекти, винаходи.

4-й етап. ТРВЗ у вивченні нового матеріалу.

Для застосування ТРВЗ у вивченні нового матеріалу з технічної творчості необхідно було подолати наступну суперечність: «із збільшенням об'єму застосування ТРВЗ неминуче зменшується об'єм вивчення матеріалу, передбаченого програмою, оскільки ТРВЗ призначена для генерування ідей, а не для вивчення вже існуючих ідей».

В даний час, настає *5-й етап розвитку ТРВЗ-педагогіки*: застосування ТРВЗ для інтеграції різних педагогічних інновацій [48, с. 72-74].

С.Гін визначає ТРВЗ-педагогіку як педагогічний напрямок, заснований на загальних законах теорії рішення винахідницьких задач, мета якого – навчання методам рішення творчих задач [21, с. 66].

ТРВЗ-педагогіка виникла як експериментальна прикладна наука, обумовлена необхідністю передачі основних положень теорії. Однак процесі навчання технічних спеціалістів виникла проблема: аналітичне («доросле») мислення, підкорюючись законам формальної логіки, створює стійкі стереотипи, що є малопродуктивним при генеруванні нестандартних оригінальних ідей. Тому для підвищення ефективності освоєння основних положень теорії прийоми і методи ТРВЗ стали використовуватися в шкільному і згодом в дошкільному навчанні.

Які ж можливості ТРВЗ?

Нині в педагогіці ТРВЗ використовують для виховання творчого суб'єкта навчання зі свідомим, цілеспрямованим та керованим, координованим творчим процесом мислення.

Основа ТРВЗ – це системний підхід на базі вже чинних законів розвитку технічних систем. Системний підхід до вирішення завдань, проблем використовують як інструмент для аналізу певних ситуацій та об'єктів, а також це дає можливість згрупувати інформацію, переглянути умови, проаналізувати, зробити відповідно правильні висновки.

Завдання – те, що потрібно зробити. Проблема – теоретичне чи практичне питання, що потребує свого розв'язку.

Аналіз певної проблеми завдання згідно з певними правилами допомагає розвинути певні навички, уміння учня, а потім вдало використовувати їх для розгляду будь-яких інших об'єктів.

Ще один інструмент – алгоритм розв'язання проблемних ситуацій (АРПС) – являє собою чітку програму вигляді універсальної послідовності операцій (кроків) з аналізу проблеми, перетворення вихідної ситуації на завдання, виявлення протиріччя та пошуку способів його розв'язання. При цьому отриманий результату має бути на рівні ідеального [50, с. 14].

Психологічні інструменти допомагають змінити звичайні уявлення про систему, побачити її та її елементи під новим кутом зору. Так виробляється гнучкість мислення, оригінальність.

У результаті використання алгоритму для аналізу проблем виробляється своєрідний стиль мислення, в основі якого – уміння виявити потрібні дані та поставити завдання, прийти до кращого варіанта розв'язання найкоротшим шляхом.

Головні принципи ТРВЗ:

- розв'язання суперечностей;
- системний підхід (вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів);
- вміння віднайти необхідний у даній ситуації резерв.

Технологія ТРВЗ відрізняється від інших методик тим, що це не поєднання окремих прийомів, а технологія, завдяки якій можна вирішувати різні складні проблеми, задачі, бути в постійному творчому пошуку. За допомогою ТРВЗ створено принцип, завдяки якому педагог разом з учнями може знаходити логічний вихід з будь-якої ситуації, а учень – грамотно вирішувати свої проблеми. ТРВЗ забезпечує розв'язання задач на основі логічних операцій, алгоритмів замість порожніх спроб і пошуків наосліп.

У процесі використання в навчанні технології ТРВЗ формується стиль мислення, спрямований не на набуття готових знань, а на їхню самостійну генерацію; уміння бачити, ставити і вирішувати проблемні задачі у своїй сфері діяльності; виділяти закономірності; виховання світоглядної установки сприймання життя як динамічного простору відкритих задач.

Сьогодні інноваційний педагогічний напрямок ТРВЗ-педагогіка описаний Г.Селевко як система розвиваючого навчання зі спрямованістю на розвиток творчих якостей особистості.

ТРВЗ-педагогіка ставить за мету формування сильного мислення й виховання творчої особистості, підготовленої до вирішення складних проблем у різних сферах діяльності.

Під методами розв'язку винахідницьких завдань насамперед маються на увазі прийоми й алгоритми, розроблені в рамках ТРВЗ; а також такі відомі методи як мозковий штурм, синектика, морфологічний аналіз, метод фокальних об'єктів і їх різновиди.

Головне при навчанні – спрямованість і керованість творчих процесів, при цьому використовуються як неалгоритмічні методи активізації уяви, так і алгоритмізовані прийоми фантазування, розроблені в ТРВЗ.

До неалгоритмічних методів активізації уяви відносять метод «мозкового штурму», морфологічний аналіз, метод фокальних об'єктів, синектика.

Найбільш відомий і широко застосовуваний метод генерування нових ідей – *метод «мозкового штурму»*. Сутність даного метод – спільний пошук варіантів розв’язання проблем переважно на основі інтуїції з наступною експертизою ідей, при цьому заохочуються несподівані та фантастичні пропозиції. Відомий ряд модифікацій «мозкового штурму»: групове розв’язання задач, конференція іде, масова «мозкова атака» і т.д., відмітна особливість яких – відділення процесу генерації ідей від їх критики і оцінювання.

У результаті навчання методом «мозкового штурму» у молодших школярів з’являється бажання обговорити якусь проблему з іншими, у мовленні активно використовуються висловлювання типу: «Давайте подумаємо разом...», «А як зробити, щоб...». При цьому діти привчаються вислуховувати різні варіанти відповідей, конструктивно обговорювати проблеми, що виникають; висувати багатство різноманітних ідей, оцінювати ідеї з різних точок зору і вибирати найбільш продуктивні.

При цьому генерування ідей відбувається хаотично, навмання, що не дозволяє послідовно розглянути наявні пропозиції. Для систематизації перебору можливих варіантів використовується *метод морфологічного аналізу*. Застосування морфологічного аналізу дозволяє розвивати комбінаторні уміння, дає можливість отримувати велику кількість варіантів відповіді в рамках заданої теми, створює умови для оцінювання отриманих ідей.

Призначення *методу фокальних об’єктів* – перетворення заданого об’єкта, що перебуває в «фокусі» уваги (звідси й назва методу), через установлення асоціативних зв’язків з ознаками інших об’єктів («випадковими»). У результаті фантазування виходять об’єкти, що мають незвичайні властивості. Обов’язковим у навчанні є аналіз практичного застосування отриманих проектів: «А де можна використати такий об’єкт? Для чого він може знадобитися? Чим новий, удосконалений об’єкт кращий за попередній?» Подібний аналіз дозволяє уникати ситуації «фантазування

заради фантазування» і привчає учнів до свідомості й цілеспрямованості при створенні нового.

В основі *методу синектика* лежить використання різних аналогій: прямої, особистісної (емпатії), символічної, фантастичної. При використанні прямої аналогії відбувається перенос рішення з іншої галузі знань; застосовуючи емпатію, людина повинна «вжитися» в образ змінюваного об'єкта й на основі отриманих почуттєвих асоціацій запропонувати розв'язок проблеми; у ході використання символічної аналогії змінюваний об'єкт описується за допомогою метафори, поетичного образу; фантастична аналогія припускає зміну об'єкта у фантастичних умовах без реальних обмежень, коли «можливо все».

Навчання молодших школярів за допомогою методу синектика припускає в основному використання особистої аналогії, що розвиває вміння розглядати об'єкти й ситуації з різних точок зору, міняти точку зору на звичайні об'єкти за допомогою заданих педагогом умов, виховує почуття співпереживання, взаєморозуміння, толерантності.

До переваг неалгоритмічних методів генерування ідей можна віднести доступність в освоєнні, збільшення кількості нових ідей, можливість розв'язку нескладних завдань, що дозволяє їх використовувати при розвитку уяви в початковій школі. У той же час застосування цих методів не дозволяє гарантовано одержувати якісно нові ідеї, процес висування ідеї характеризується хаотичністю й безсистемністю.

Г. Альтшуллером розроблені за аналогією з типовими прийоми розв'язку протиріч, використовуваними в ТРВЗ, типові прийоми фантазування, навчання яким дозволяє виходити на рівень керованого творчого процесу.

Виділяються наступні *прийоми* фантастичного перетворення об'єктів: збільшення – зменшення, дроблення – об'єднання, динамізація – статика, прискорення – уповільнення, спеціалізація – універсалізація, прийом оживлення, прийом перетворення часу; прийом «навпаки» та ін. [20, с. 70].

До кінця навчання в початковій школі в результаті систематичної роботи можна говорити про освоєння алгоритмів по використанню основних прийомів фантазування:

- учні самостійно користуються прийомом збільшення – зменшення як самої системи, її властивостей, так і її структур;

- у продуктивній діяльності можуть робити фантастичні перетворення об'єкта або ситуації за допомогою прийому дроблення – об'єднання;

- уміють вишикувати реальну тимчасову послідовність довільно заданого процесу або ситуації з визначенням функції кожного етапу та їх позначенням схемами;

- знають можливості кожного прийому перетворення часу й уміють ним користуватися для створення творчого продукту;

- учні розрізняють динамічні й статичні системи, уміють змінювати їх залежно від поставленого завдання, роблять опис перетвореної (на основі прийому поживлення) системи, її над- і підсистеми;

- до вміння розуміти призначення предмета додається вміння виділяти основну й додаткові функції: учні можуть пояснити, яким чином міняється (або не міняється) об'єкт, якщо вводяться обмеження функції, розширення або поява нових призначень предмета;

- пропонують варіанти практичного використання нового об'єкта; вміють замінити ознаки об'єкта на протилежні, можуть пояснювати призначення такого об'єкта або дії з ним;

- при складанні казки або історії самостійно використовують прийом навпаки й будують сюжет, виходячи із заданої протилежної характеристики;

- можуть придумати казковий сюжет, використовуючи самостійно обраний прийом фантазування або їх комбінацію.

Особливе значення в ТРВЗ-педагогіці надається «зустрічі з дивом», під якою розуміється отримання сильного емоційного враження під час

зіткнення з загадкою, таємницею, незвичайним явищем. Здивування, захоплення, радість, відчуті при цьому, пробуджують допитливість дитини, залишаючи слід на все життя.

В основі ТРВЗ- педагогіки лежать:

1) методики й технології, що дозволяють опанувати способами зняття психологічної інерції (РТУ – розвиток творчої уяви);

2) методологія вирішення проблем, заснована на законах розвитку систем, загальних принципах розв'язання протиріч і механізмах додатка їх до розв'язку конкретних творчих завдань (ЗТСМ – загальна теорія сильного мислення);

3) виховна система, побудована на теорії розвитку творчої особистості (ТРТО).

Впровадження ТРВЗ-РТУ- технології в практику вихователів закладів дошкільної освіти дозволяє розв'язати наступні *педагогічні завдання*.

1. Виховні:

- формування в дітей правильного відношення до навколишнього світу, основ аналізу дійсності;

- розвиток у дітей самостійності, упевненості у своїх силах, відчуття, що вони можуть упоратися з розв'язком будь-якого завдання.

2. Освітні:

- підвищення рівня загальної освіченості дітей;

- формування позитивного відношення дітей до навчального процесу;

- уміння аналізувати й вирішувати винахідницькі, практичні й соціальні завдання;

- цілеспрямований розвиток системно-діалектичного мислення.

3. Розвиваючі:

- розвиток пам'яті, уваги, логіки й інтелекту в цілому;

- розвиток творчих здібностей (швидкості, гнучкості, оригінальності мислення);

- розвиток просторового мислення;

- розвиток мови;

- уміння аналізувати, синтезувати, комбінувати;

- розвиток творчої уяви.

Отже, розроблена Г. Альтшуллером теорія розв'язку винахідницьких завдань (ТРВЗ) – одна з інноваційних технологій, здатних підвищити ефективність освіти.

Сучасна ТРВЗ-педагогіка включає курси, розраховані на вікові групи від дошкільників до студентів. Особливістю роботи з кожною віковою групою є вибір об'єктів винахідницької діяльності, відповідних рівню. Так,

об'єктом для дошкільників і молодших школярів є конкретний предмет або

явище природи, творча задача є проблемним питанням або проблемною ситуацією, які передбачають застосування методів перебору варіантів і неалгоритмічних методів активізації творчої діяльності. Для навчання старшокласників накопичено фонд навчальних винахідницьких і дослідницьких задач в таких областях як: фізика, біологія, екологія, мистецтво, техніка і бізнес; творчі задачі можуть містити явні або приховані суперечності, що передбачають усвідомлене застосування алгоритмічних процедур [29, с. 226].

Структурний зміст сучасної ТРВЗ-педагогіки можна представити як взаємозв'язок таких напрямів як розвиток творчого мислення, розвиток

творчої уяви, розвиток творчої особистості.

В основі засобів ТРВЗ-педагогіки спочатку лежить проблемно-пошуковий метод, що зближує цю технологію з розвиваючим навчанням.

Проте при ТРВЗ навчанні перед учнями не тільки ставляться проблеми, але й пропонуються інструменти для їх вирішення, що

допомагає досягненню успішності у вирішенні проблемних задач. Якщо мету ТРВЗ можна коротко визначити як вирішення винахідницьких (творчих, відкритих) задач, то метою ТРВЗ-педагогіки є навчання способам розв'язання таких задач [7, с. 68].

Позитивним у технології ТРВЗ є те, що у навчанні формується стиль мислення, спрямований не на придбання готових знань, а на їх самостійну генерацію; уміння бачити, ставити і вирішувати проблемні завдання в своїй області діяльності; уміння виділяти закономірності, виховання світоглядної установки сприйняття життя як динамічного простору відкритих задач [29, с. 227].

Творчий інтелект ми розуміємо як єдність і взаємодію емоційно-образного і логічного мислення, тому технологія на основі ТРВЗ включає дві системи тренувальних вправ для розвитку:

- а) логічного мислення;
- б) творчої уяви.

Вправи на логічне мислення ставлять дітей у таку ситуацію, коли вони повинні порівнювати, узагальнювати, робити висновки, аналізувати. Ці вправи стимулюють постановку таких питань і появу таких висловлювань у учнів та вчителя, які рідко виникають при простому обговоренні «готового» тексту підручника.

Один із розділів ТРВЗ – курс «Розвитку Творчої Уяви» (РТУ), призначений для подолання стереотипів мислення, вироблення уміння працювати з нетривіальними ідеями. Умовно можна розподілити заняття з курсу «РТУ на основі ТРВЗ» за такими напрямками: заняття практичної діалектики; заняття словесної творчості; заняття художньої творчості; заняття театральної творчості; заняття-творчі конкурси.

Вагоме місце у роботі з дітьми посідає казка. В. Сухомлинський вважав, що без казки – живої, яскравої, яка заволоділа свідомістю і почуттям дитини, – неможливо уявити мислення і дитячого мовлення, як певного ступеня людського мислення і мови.

Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. І не тільки пізнає, а й відгукується на події і явища навколишнього світу, виражає своє ставлення до добра і зла.

З казки черпаються перші уявлення про справедливість і несправедливість. Без казки, без гри уявлень дитина не може жити; без казки навколишній світ перетворюється для неї на гарну, але все-таки намальовану на полотні картину: казка примушує цю картину ожити.

Необхідно сформувати у дитини здібності, які дали б змогу «видобувати» думки, судження з образу. З казок вони черпають безліч пізнань: перші уявлення про час та простір, про зв'язок людини з природою, з предметним світом. Впливаючи на поведінку дитини, вчителю не завжди достатньо пояснити певні правила й норми поведінки, про те знання мають перетворитись у переконання, а для цього слід пройти через почуття дитини, «включити» її емоційний досвід. У зв'язку з цим слід звернути увагу на важливі в моральному плані моменти, а саме те, що: вчить дітей порівнювати, зіставляти; формує звичку доводити, що це так чи інакше; ставить дитину на місце позитивного чи негативного героя, тим самим даючи школяреві можливість вибору власної позиції; вправляє дітей і забезпечує значно більш глибокі співчуття діям та вчинкам героїв.

Наприклад:

«Доведи, що Попелюшка добріша за всіх»;

«Кого тобі шкода в цій казці»;

«Як би ти зробив на місці... Чому саме так? »;

«Як діями похвалити півника».

Конкретний зміст кожної казки може підказати педагогам та батькам свої шляхи виховання добрих почуттів. Важко заперечити роль казки у вихованні правильної усної мови. Ось деякі *методи та прийоми*, які будуть сприяти вихованню красивої мови. По-перше, вміння задавати питання, вміння у контексті розумно сформулювати питання – це один із

показників успішного розвитку старших дошкільників. Велике значення має конструювання слів, словосполучень та речень. Разом з дітьми треба: пригадати декілька однокореневих слів (зуб, зубок, зубочок); зримувати два слова (сонечко-віконечко), далі можна і треба переходити до римованого ланцюжка та віршування як початку словотворчості; скласти велике, поширене речення в грі «Від кожного по слівцю» або «Сніговий ком». Одна дитина називає слово, друга повторює його та додає своє і так по черзі, поширюючи речення.

Технологія ТРВЗ для старших дошкільників також є *технологією колективних ігор і занять з детальними методичними рекомендаціями.*

Вона має на меті не замінити основну програму, за якою працює педагог, а максимально підвищити її ефективність. Основу технології становлять ігри-заняття, під час яких діти знайомляться з навколишнім світом, вчаться виявляти суперечливі властивості предметів, явищ і розв'язувати ці суперечності, і які передбачають самостійний вибір дитиною теми, матеріалу та виду діяльності.

Виявлення і розв'язання суперечностей є ключем до творчого мислення. Безліч їх трапляється у навколишньому житті, бо скрізь, де необхідно щось удосконалити, поліпшити, доводиться мати справу із суперечностями.

Діти старшого дошкільного віку виявляють такі суперечності, працюючи над ігровими і казковими завданнями, які перетворюються на захоплюючу пошукову, аналітичну діяльність.

Для розв'язання протиріч дітям пропонують цікаві ігрові завдання.

Наприклад, обговорюючи властивості парасольки, вони зважають на те, чим вона зручна і чим незручна і в такий спосіб доходять висновку, що для захисту від дощу вона повинна бути великою, а для зручності використання – маленькою. Але чи може парасолька одночасно бути

великою і маленькою? Завдання розв'язують прийомом розподілу в часі суперечливих вимог до парасольки. Складана парасолька – в одному разі вона велика, в іншому – маленька.

Розвиток творчої уяви старших дошкільників припускає використання в навчанні алгоритмічних процедур створення творчих продуктів: складання загадок (методика А.Нестеренко), складання загадок «так-нетка» за літературними творами (методика Т.Сидорчук), придумування розповіді за ілюстрацією (методика І. Мурашківської), синтез рухливих ігор (методика М. Гафітуліна, С. Сичова).

Алгоритм складання загадок А. Нестеренко завдяки своїй універсальності може використовуватися протягом усього періоду навчання.

Послідовність етапів складання загадки:

- 1) вибрати об'єкт, про який буде придумуватися загадка;
- 2) описати кілька характерних ознак (порівнянь) даного об'єкта;
- 3) виключити об'єкти, що володіють такими ж ознаками;
- 4) відредагувати отриману загадку (можна зробити її ритмічною або римованою).

Патріотизм як моральна якість має широкий зміст. Тому робота з патріотичного виховання в дошкільному закладі поєднує такі чинники:

- виховання любові та шанобливого ставлення до близьких людей, сім'ї, родини;
- ознайомлення дітей із явищами суспільного життя;
- народознавство;
- ознайомлення з засобами мистецтва;
- практична діяльність дітей;
- знайомство з національними та державними святами;
- знайомство з державними та національними символами.

Ці напрями роботи реалізуються в усіх видах дитячої діяльності, їх можна успішно інтегрувати в усі освітні лінії БКДО. Це може проявлятися в таких видах діяльності:

- участь у цільових прогулянках, екскурсіях рідним містом (селом);
- обговорення правил безпечної поведінки в місті;
- участь у спільній праці на ділянці дошкільного закладу;
- розвиток естетичного сприйняття та міркувань у процесі читання творів про Батьківщину, малу Батьківщину; участь у розмовах, бесідах про події, які відбуваються в рідному місті, про визначні місця рідного міста;
- розгляд дидактичних картинок, ілюстрацій, які відображають ставлення людей до Батьківщини;
- участь у проектній діяльності, продуктом якої є журнали або книжки про рідне місто;
- обговорення та складання розповідей про професії батьків;
- участь із батьками та вихователями в соціально значущих подіях рідного міста (села) [37, с. 8-9].

Поетапна робота у сфері патріотичного виховання реалізується у трьох напрямках:

- робота з дітьми;
- робота з батьками;
- методичний супровід.

Усі ці напрями пов'язані між собою, і кожний із них передбачає розкриття таких тем:

1. Рідне місто, його історія.
2. Рідне місто та Україна.
3. Символіка міста, області.
4. Традиції, свята, ремесла рідного міста, краю.
5. Процес виховання любові до Батьківщини не зводиться просто до накопичення певних знань. Як відзначає ряд дослідників (Р. Жуковська, В. Нечаєва, Т. Маркова) – більш важливо, щоб у дітей

виникли емоції та почуття, які послужать основою розвитку патріотизму.

Науковці О. Каплуновська, І. Кичата, Ю. Палець радять у роботі з дітьми такі методи патріотичного виховання:

- організоване спостереження за навколишньою дійсністю, вміло поєднане з читанням художніх творів, слуханням музики, малюванням, розгляданням репродукцій картин;
- систематичне проведення екскурсій до найвидатніших місць рідного міста, відвідування музеїв, виставкових зал;
- співбесіда із застосуванням методичних прийомів (запитання, порівняння, індивідуальні завдання, звернення до досвіду дітей);
- безпосередня участь дітей у благоустрої довкілля та охороні природи рідного міста;
- залучення дітей до участі в народних традиційних святах;
- широке використання фольклору в усіх його жанрах (казки, загадки, прислів'я, приказки, міфи, легенди), народної пісенної творчості (колискові, народні пісні й танці, хороводні ігри);
- ознайомлення дітей із народним декоративно-ужитковим мистецтвом, побутом, одягом [28, с.18-19].

Проаналізуємо результати анкетування батьків.

25% батьків вважають формування любові до рідного міста необхідною умовою гармонійного розвитку своєї дитини; 25% – так не вважають; 50% батьків навіть не замислювалися над цим питанням.

На запитання «Хто повинен займатись формуванням любові до рідного міста у вашої дитини?» 75% батьків відповіли, що цю роботу повинен здійснювати дошкільний заклад освіти; 10% батьків сказали, що вони самі повинні займатись формуванням любові до рідного міста в дитини; 15% – висловили думку, що у формуванні любові до рідного міста в дітей повинен бути комплексний підхід.

80% батьків сказали, що дитина не знає походження свого імені та прізвища, оскільки вони самі цим не цікавились і не знають цього. Лише 15% батьків впевнено сказали, що їхня дитина обізнана з цією інформацією, а 5% відповіли, що частково.

На запитання «Чи відвідуєте ви разом з дитиною музеї, театри?» 70% батьків відповіли ствердно; 10% респондентів сказали, що не вважають це потрібним; 10% батьків не мають часу; 10% лише іноді відвідують разом з дитиною різні культурні заклади.

Поза домівкою 60% батьків разом з дітьми вільний час найчастіше проводять на дитячому майданчику, в парку; 30% батьків разом із дітьми відвідують різні культурні заклади, організовують поїздки в село, на море, річку, до лісу; 10% батьків перебувають удома за телевізором або комп'ютером.

Серед родинних традицій 80% батьків назвали святкування різних родинних свят; відвідування бабусі і дідуса, проведення спільного відпочинку, прогулянки всією родиною по вихідних днях; 10% батьків сказали, що в їхній родині немає ніяких традицій; 10% респондентів не дали відповіді.

65% батьків залучають дитину до посильної участі в підготовці сімейних свят; 15% батьків не вважають це потрібним; 20% респондентів тільки іноді готують сімейне свято разом з дитиною.

50% батьків сказали, що їхня дитина більшу частину часу проводить разом з дідусем і бабусею, оскільки вони самі багато працюють; 35% респондентів тільки у вихідні дні разом з дітьми навідують своїх рідних або залишають їх погостити; 15% батьків сказали, що з різних причин їхні діти взагалі не спілкуються зі своїми дідусем і бабусею.

Щодо обов'язків у сім'ї 55% батьків відповіли, що дитині постійно доручають самостійно складати свої іграшки, речі, витирати пил, доглядати за квіткою, годувати тваринку. 35% батьків тільки іноді дають дітям різні доручення, які є не постійними: щось поскладати, помити

посуд, попідмітати на кухні чи подвір'ї; 10% батьків сказали, що їхня дитина взагалі немає ніяких обов'язків.

У результаті анкетування дійшли висновку, що значна частина опитаних батьків усвідомлюють важливість проблеми формування любові до рідного міста. Вони самі поводяться відповідно до тих морально-патріотичних норм, яких би хотіли, щоб дотримувалася їхня дитина. Більшість батьків не вважають необхідним формування любові до рідного міста у своєї дитини і не здійснюють його. Отже, результати анкетування виявили необхідність удосконалення спільної роботи дошкільного закладу і сім'ї в напрямі формування любові до рідного міста дитини і групи в цілому.

Висновки з розділу 1

Сьогодні питання, пов'язані з патріотичним вихованням, усе частіше розглядаються в науковій психолого-педагогічній літературі. Це пов'язано з тим, що проблеми соціально-економічного становища українського суспільства, знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства негативно вплинули на моральні цінності підростаючого покоління. Така ситуація обумовлює актуальність проблеми формування любові до рідного міста в контексті виховання підростаючого покоління.

Аналіз наукових досліджень дозволив визначити патріотичне виховання як історично зумовлену сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

Старший дошкільний вік – найсприятливіший для систематичного формування любові до рідного міста, адже саме в цей період відбувається

формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі.

Виникнення почуття любові до рідного міста в дошкільників потребує цілеспрямованої педагогічної роботи, яка здійснюється у процесі накопичення й освоєння певного досвіду. Ці почуття у вихованців формуються в процесі ігрової, трудової, навчальної, творчої діяльності та підготовки й проведення національних, державних свят, розваг.

Аналіз стану формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку, що був здійснений за результатами анкетування вихователів, дозволив резюмувати недостатню підготовленість педагогів дошкільних закладів освіти до формування любові до рідного міста дітей. Вони усвідомлюють важливість проблеми формування любові до рідного міста дошкільників; пояснюють суть поняття «патріотичне виховання», але мало обізнані з напрямками і формами роботи, які є найбільш дієвими у роботі з дітьми.

У результаті анкетування батьків дійшли висновку, що значна їх частина усвідомлює важливість проблеми формування любові до рідного міста. Більшість батьків не вважають необхідним формувати ці почуття у своєї дитини і не здійснюють його. Це підтверджує необхідність обґрунтування експериментальної моделі формування любові до рідного міста дітей старшого дошкільного віку, опису якої присвячений наступний розділ.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО МІСТА В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТРВЗ

2.1. Характеристика рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку

Експериментальна робота проводилась на базі дошкільних навчальних закладів № 83 та Миколаєва. В ході експерименту було залучено старші групи дітей, загальною кількістю 40 осіб (по 20 дітей в експериментальній і контрольній групах). Відповідно до теоретичного обґрунтування даної проблеми розроблялась методика її дослідження, яка реалізовувалась у три етапи.

Перший етап – констатувальний (виявлення рівня сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку).

Другий етап – формувальний (формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ).

Третій етап – прикінцевий (виявлення змін у рівні сформованості почуття любові до рідного міста).

Кожний з них мав свою мету і методику дослідження.

На початковій стадії експериментальної роботи було визначено мету констатувального експерименту: визначення початкового рівня сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку.

Завдання констатувального етапу експерименту:

– визначити критерії і показники сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку;

– розробити завдання для діагностики сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку;

– виявити рівні сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку.

Для діагностики сформованості почуття любові до рідного міста у старших дошкільників виділено такі критерії: *пізнавальний, мотиваційний, поведінковий*. До кожного з цих критеріїв були визначені показники.

Для проведення даного дослідження нами були розроблені критерії та показники сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку. Першим критерієм виступив пізнавальний з показниками: знання про країну, рідне місто, державну символіку; знання національної культури. Другий критерій – мотиваційний з показниками: бажання розповідати про традиції своєї сім'ї; наявність інтересу до культури рідного народу, сімейних традицій. Третій критерій – поведінковий з показниками: оволодіння способами прояву любові до рідного міста; уміння брати участь у підготовці і проведенні спільних видів діяльності.

Критерії та показники сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії та показники вихованості любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку

	Критерії	Показники
.	Пізнавальний	– знання про країну, рідне місто, державну символіку – знання національної культури
.	Мотиваційний	– бажання розповідати про традиції своєї сім'ї – наявність інтересу до культури рідного народу, сімейних традицій
	Поведінковий	– оволодіння способами прояву любові до рідного міста – уміння брати участь у підготовці і проведенні спільних видів діяльності

Основними способами вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду в нашому дослідженні стали: аналіз літературних джерел, вивчення сучасних програм, вивчення планування занять, роботи з дошкільниками та їхніми батьками, педагогічні спостереження. Вивчення та аналіз науково-методичної літератури, пов'язаної з темою нашого дослідження, дозволили визначити коло питань, що дозволяє конкретизувати завдання.

На основі розроблених критеріїв та показників ми визначили рівні сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку.

Високий рівень констатувався, якщо дитина знає назву міста, країни, свою адресу, назви річок; знає й упізнає прапор, герб України; безпомилково відповідає на всі запитання вихователя; називає всі предмети національного костюма, описує їх; правильно називає народні свята, розкриває їх зміст, традиції і обряди, називає предмети українського побуту. Діти називають і характеризують звичаї і традиції своєї сім'ї; самостійно, за власною ініціативою (бажанням), з інтересом розповідають про національні традиції, звичаї, народні українські свята; проявляють фантазію і творчість у відповідях; виражають естетичне відношення до культурної спадщини рідного міста.

Середній рівень – дитина знає назву країни, міста, свою адресу, назви річок; прапор, герб України; у відповідях на запитання вихователя допускає не більше 2 помилок; утрудняється назвати деякі предмети національного костюма, побуту; називає не більше трьох народних свят, розкриває їхню сутність за допомогою додаткових запитань дорослого. Діти допускають невеликі неточності в характеристиці звичаїв і традицій своєї сім'ї; проявляють бажання розповідати про народні свята, але розповідають про них за допомогою навідних запитань дорослого; у відповіді потребують допомоги педагога.

Низький рівень – дитина не знає назви країни, міста, своєї адреси, але впізнає прапор; утрудняється відповісти на більшість запитань вихователя; називає 1-2 предмети національного костюма, предмети побуту; плутає, утрудняється назвати народні свята, не може розкрити їхню сутність; називає предмети народного побуту тільки за допомогою дорослого. Діти не можуть назвати і охарактеризувати звичаї і традиції своєї сім'ї навіть з допомогою дорослого; не проявляють бажання розповідати про давні народні свята; на допомогу дорослого не реагують; не виражають естетичного відношення до культурної спадщини рідного міста.

Пізнавальний критерій

Показник: знання про країну, рідне місто, державну символіку.

Завдання № 1. Бесіда «Мій рідний край, моє рідне місто».

Мета: виявити знання дітей про країну, рідне місто.

Зміст: Вихователь проводить бесіду індивідуально з кожною дитиною. Запитання бесіди:

- Як називається країна, в якій ти живеш?
- В якому міст ти живеш?
- Чи є в нашому місті річки? Як вони називаються?
- Назви вулицю, на якій розташований твій дитячий садок?
- Яка твоя домашня адреса?

Завдання № 2. «Державні символи».

Мета: виявити знання дітей про герб, прапор, Президента України.

Обладнання: декілька прапорів, гербів різних країн.

Зміст: Вихователь пропонує дитині розглянути прапори та обрати прапор України. Запитання:

- Чи знаєш ти, що означає кожний колір прапора?
- Знайди серед ілюстрацій герб України.
- Як звуть Президента України?

Показник: знання національної культури.

Завдання № 3. «Одягни ляльку в національний костюм».

Мета: виявити знання дітей про національний костюм. *Обладнання:* площинні ляльки (хлопчик і дівчинка). Площинне зображення різних видів національного костюма і сучасного одягу (сорочка вишита, жилет, плахта, спідниця-плахта, вінок з квітів ручної роботи, намисто, черевички, сорочка, свитка, пояс, шаровари, шапка). Питання:

- Чому ти обрав цей одяг?
- Як називається ця спідниця? (*Плахта*).
- Чим прикрашений одяг?
- Чому ти не надів інший одяг? (*Це сучасний одяг*).

Завдання № 4. «Українські звичаї і традиції».

Мета: виявити знання українських звичаїв, традицій. *Обладнання:* картинки з зображенням народних свят та предметів, що їх символізують (Новий рік, Різдво, Масляна, Великдень, Осенини). Писанки, маски, предмети народних промислів.

Зміст: Вихователь просить дитину пригадати народні свята і розповісти про них. Запитання:

- Яке свято святкують у твоїй родині? Чим воно тобі подобається?
- У яку пору року святкують Масляну?
- Що роблять на Пасху?
- На яке свято готують кутю?

Результати виконання дітьми завдань за *пізнавальним критерієм* подаються в таблиці 2.2.

Як видно з таблиці, завдання № 1 на виявлення наявності в дитини знань про країну, рідне місто виконали 20% дітей експериментальної і 25% контрольної груп. Ці діти правильно відповіли на всі запитання експериментатора. 40% дітей експериментальної і контрольної груп частково виконали завдання. Ці діти не назвали вулицю, на якій розташований дитячий садок, не назвали домашню адресу. Частина дітей (40% в експериментальній і 35% в контрольній групах) завдання не

виконали. Ці діти не дали жодної відповіді або відповіли на одне запитання.

Умовні позначки: В – виконали завдання;

Ч – частково виконали завдання;

Н – не виконали завдання.

Таблиця 2.2

Пізнавальний критерій

Групи	Кількість дітей, що виконали завдання, %												Сер. ариф., %		
	1			2			3			4					
	В	Ч	Н	В	Ч	Н	В	Ч	Н	В	Ч	Н	В	Ч	Н
ЕГ	20	40	40	15	40	45	25	50	25	20	45	35	20%	44%	36%
КГ	25	40	35	20	50	30	20	45	35	25	40	35	22%	44%	34%

Завдання № 2 на визначення рівня знань про герб, прапор, Президента України на достатньому рівні виконали 15% дітей експериментальної і 20% контрольної груп. Ці діти без труднощів відповіли на всі запитання експериментатора. Частково виконали завдання 40% дітей експериментальної і 50% контрольної груп. Ці малята помилялися у відповідях, не знайшли серед ілюстрацій герб України, не вірно пояснили символіку кольорів прапора; потребували допомоги вихователя. Не дали правильні відповіді ні на жодне із запитань 45% дітей в експериментальній групі і 30% - у контрольній.

Завдання № 3 на виявлення знань дітей національної культури виконали 25% дошкільників експериментальної і 20% контрольної груп. Ці діти самостійно і повно відповіли на запитання дорослого. Частково виконали завдання 50% малят експериментальної і 45% контрольної груп. Ці діти відповіли на запитання з допомогою дорослого, у відповідях допускали невеликі неточності в характеристиці національного костюма. Не дали відповіді на запитання 25% і 35% дітей експериментальної і контрольної груп навіть з допомогою дорослого.

Таблиця показує, що тільки 20% дітей експериментальної і 25% контрольної груп правильно виконали завдання № 4 на виявлення уявлень дітей про українські звичаї, традиції. 45% дітей експериментальної і 40% дітей контрольної груп ми віднесли до числа тих, хто частково виконав завдання. Дошкільники довго пригадували, народні свята, розповідали про них тільки за допомогою навідних запитань вихователя. 35% дітей експериментальної і контрольної груп не змогли виконати завдання навіть за допомоги навідних запитань вихователя.

Таким чином, у результаті виконання завдань ми отримали такі результати: виконали завдання в ЕГ – 20% дітей, у КГ – середнє арифметичне дорівнює – 22%. В експериментальній і в контрольній групах частково виконали завдання – 44% дошкільників. Діти, що не виконали завдання в ЕГ становлять 36%, у КГ – 34%. Звертаємо увагу на низький процент виконання завдання 2 і 3, що свідчить про недостатні знання про герб, прапор, Президента України та національну культуру. З цього робимо висновок, що обидві групи і контрольна й експериментальна були підібрані з майже однаковим рівнем знань.

Мотиваційний критерій

Показник: бажання розповісти про традиції своєї сім'ї, народу.

Завдання № 5. «Давній звичай».

Мета: виявити бажання дитини розповісти про національні традиції, звичаї, символи. **Зміст:** Дорослий розповідає дитині про звичаї України: «Рушник на стіні... Давній наш звичай. Не було в Україні жодної оселі, яку б не прикрашали рушниками. Без вишитого рушника, як і без пісні, не обходиться народження, одруження, життя і смерть людини. Здебільшого рушники оздоблювали рослинним орнаментом. Українські рушники мають характерні ознаки – їх вишивають гладдю або хрестиком.

Потім дорослий задає дитині питання:

- Чи хочеш ти розповісти про українські традиції, пов'язані зі святкуванням Нового року?

- Може ти розкажеш про звичай вишивання на Україні, про вишиті речі, які є в твоїй сім'ї?

Завдання № 6. «Улюблене свято».

Мета: виявити бажання дитини розповісти про свята, пов'язані зі старовиною. *Зміст:* Дорослий розповідає дитині про Великодне свято:

Великдень – одне з найбільших й найшанованіших після Різдва християнських свят. Воно приурочене воскресінню Христа. У давнину Великдень вважався святом бога Сонця Ярила. Звичай пекти паски та фарбувати яйця виник також дуже давно. З першим променем сонця священик в церкві сповіщає: «Христос воскрес!», а прихожани хором відповідають: «Воістину воскрес!».

Під час урочистого обходу храму святять паски, крашанки. Потім усі розходяться по домівках, щоб сповістити одне одного про велику радість та привітати зі світлим урочистим святом.

Як і Різдво, Великдень – родинне свято, на нього збиралася вся родина. За традицією, розпочинаючи урочистий сніданок, господар обрізав зі свяченої паски скибочки з трьох боків, приказуючи:

- Бог Отець, Бог Син і Бог Дух Святий!

Ці окрайці тримали до закінчення свят і потім віддавали худобі. Після святкового сніданку діти носили старшим родичам гостинці і отримували за це ласощі та писанки, якими потім гралися.

До свята готуються заздалегідь – печуть паски, роблять крашанки й писанки.

Потім дорослий задає дитині питання:

– Чи хочеш ти розповісти про свято Великодня?

– Може ти розкажеш про Великдень і як його святкують у вашій родині?

Показник: наявність інтересу до культури рідного народу, сімейних традицій.

Завдання № 7. «Світлиця».

Мета: перевірити емоційно-ціннісне ставлення та знання дітей українського побуту.

Зміст: Вихователь запрошує дітей до української світлиці. Дітям пропонувалося розповісти про українську світлицю, відповідаючи на запитання:

1. Де ми знаходимось?
2. Що є в українській світлиці?
3. Для чого потрібен кожен з (названих дітьми) предметів?

Вихователь спостерігає за проявленим дітьми інтересом до світлиці, предметів, побуту, бажанням розповідати.

Завдання № 8. «Листування з другом з іншого міста».

Мета: виявити бажання дитини розповідати про традиції своєї сім'ї.

Матеріал: лист від хлопчика Кирила з іншого міста. **Зміст:** Дорослий повідомляє дітям, що прийшов лист від хлопчика Кирила з іншого міста. Дорослий читає лист.

Текст листа: «Здрастуйте, діти. Я живу у великій, дружній родині. У моїй родині є така традиція: кожний вихідний день ми всією родиною виїжджаємо на природу (на річку, на озеро, у ліс, у гори), милуємося красою навколишнього світу, спілкуємося, граємо в різні ігри (футбол, волейбол, бадмінтон, лото), п'ємо чай з пиріжками, фотографуємося. У нас є фотоальбом, де ми збираємо фотознімки з тих місць, де побували. Нам дуже подобається ця традиція спільного сімейного відпочинку. Діти, а які традиції є у вашій родині? Розповідайте мені, будь ласка, мені дуже цікаво довідатися. До побачення. Ваш друг, Кирило».

Потім дорослий кожній дитині індивідуально ставить наступні запитання:

- Чи хочеш ти розповісти Кирилу про традиції у своїй родині?
- Чи можеш ти розповісти Кирилу про традиції у своїй родині?
- Про які традиції у своїй родині ти можеш розповісти Кирилу?

Дорослий вислухує кожну дитину індивідуально й складає лист-відповідь.

Результати виконання дітьми завдань за мотиваційним критерієм подаються в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Мотиваційний критерій

Групи	Кількість дітей, що виконали завдання, %												Сер. ариф., %		
	5			6			7			8					
	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н
ЕГ	30	40	30	30	50	20	15	45	40	15	45	40	23%	45%	32%
КГ	35	45	20	30	45	25	25	40	35	20	40	40	27%	43%	30%

Як свідчить таблиця, бажання розповідати про традиції своєї сім'ї, народу виявили 30% дітей експериментальної і 35% контрольної груп. 40% дітей в експериментальній і 45% в контрольній групах ми віднесли до числа тих, хто частково виконав завдання. Ці діти проявили бажання розповідати про національні традиції, звичаї, але потребували навідних запитань експериментатора. У відповідях допускали фактичні помилки. 30% дітей в експериментальній і 20% – в контрольній групах не змогли виконати завдання. Діти не проявили бажання розповідати навіть за навідними запитаннями експериментатора.

Результати виконання шостого завдання на виявлення дітьми бажання розповідати про свята наступні: 30% дітей експериментальної і контрольної груп із завданням справились. Ці діти проявили бажання і охоче розповіли про святкування Великодня у своїй родині. 50% дітей експериментальної і 45% дітей контрольної груп припустилися незначних помилок у своїх розповідях і легко їх виправили за допомогою навідних запитань експериментатора. Їх ми віднесли до групи дітей, які частково виконали завдання. Діти (20% в експериментальній і 25% в контрольній групах) не захотіли і не змогли нічого розповісти.

Добрі знання українського побуту виявили тільки 15% дітей експериментальної і 25% контрольної груп. Ці діти правильно розповіли про світлицю, що в ній знаходиться, назвали речі та їх призначення. 45% дітей експериментальної і 40% контрольної груп проявили інтерес до світлиці та побутових речей, але допустили помилки у назвах предметів світлиці та їхньому призначенні. 40% дітей експериментальної і 35% контрольної груп не виконали завдання. Ці діти не проявили інтерес до світлиці та речей, які в ній знаходилися, не назвали жоден предмет, не сказали його призначення.

Наступне завдання передбачало виявлення бажання дитини розповідати про традиції своєї сім'ї. Виявилось, що 15% дітей експериментальної і 20% – контрольної груп завдання виконали. 45% дітей експериментальної і 40% – контрольної груп завдання виконали частково. Ці діти виявили бажання розповідати про традиції своєї сім'ї і розповіли з допомогою вихователя. По 40% дітей експериментальної і контрольної груп завдання не виконали. Дошкільники не змогли скласти розповідь навіть з допомогою навідних запитань вихователя.

Отже, аналіз виконаних завдань за мотиваційним критерієм показав, що в експериментальній групі виконали завдання 23% дітей, а у контрольній – 27%. В обох групах частково виконали завдання – 45% і 43% дошкільників в експериментальній і контрольній групах. Дітей, які не виконали завдання, в ЕК – 32%, у КГ – 30%.

Поведінковий критерій

Показник: оволодіння способами прояву любові до рідного міста.

Завдання № 9. «Лампа Аладіна».

Мета: виявити рівень володіння способами прояву співчуття, співпереживання, любові до рідного краю, міста. *Матеріал:* зображення лампи Аладіна. *Зміст:* Вихователь пропонує дитині уявити, що у неї в руках чарівна лампа Аладіна, повідомляє, що хазяїн цієї лампи може виконати всі бажання. Пропонує попросити Аладіна виконати бажання для рідного міста і його мешканців.

Завдання № 10. «Справжній патріот».

Мета: виявити рівень володіння способами приносити користь рідному місту, району.

Матеріал: сюжетні картинки, на яких зображена праця дорослих на подвір'ї. *Зміст:* Дорослий пропонує дитині обрати ті картинки, на яких зображена праця на користь інших людей (чоловіки лагодять лавочку, бабуся саджає квіти на клумбі, жінка прибирає листя, дідусь лагодить паркан біля клумби, чоловіки ремонтують дитячу гойдалку на ігровому майданчику). Пропонує розповісти про заслуги дорослих.

Показник: уміння брати участь у підготовці і проведенні спільних видів діяльності.

Завдання № 11. «Я - помічник».

Мета: виявити вміння дитини брати участь у підготовці й проведенні спільних сімейних видів діяльності (гри, праці, побутової діяльності, свят).

Матеріал: сюжетні картинки із зображенням спільних сімейних видів діяльності: гри, праці, побутової діяльності, свят.

Зміст: Дорослий викладає перед дитиною ілюстрації з зображенням спільних сімейних видів діяльності й просить вибрати ті ілюстрації, зображення на яких підходить до дій його родини. Дорослий просить розповісти про обрані спільні сімейні види діяльності, яку допомогу дитина надавала при підготовці даного заходу. (Наприклад, я допомагав батькам на дачі збирати груші).

Завдання № 12. «Світ родини».

Мета: виявити вміння реалізовувати уявлення й знання про світ родини в діях і діяльності.

Матеріал: сюжетні картинки із зображенням різних видів професій, людей різного віку.

Зміст: Дорослий пропонує дитині вибрати й розкласти картинки членів своєї родини по наступних ознаках: рід занять дорослих членів родини (мами, тата й ін.): кухар, учитель, міліціонер і т.д. (Наприклад, я

вибрав картинку із зображенням кухаря тому, що моя мама працює кухарем у дитячому садку); вік: маленькі діти, діти шкільного віку, дівчина (юнак), жінка (чоловік), люди літнього віку (обох статей) (Наприклад, я вибрав картинку із зображенням маленької дитини тому, що моя сестра ще дуже маленька і т.д.).

Результати виконання дітьми завдань за поведінковим критерієм подаються в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Поведінковий критерій

Групи	Кількість дітей, що виконали завдання, %												Сер. ариф., %		
	9			10			11			12					
	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н
ЕГ	-	50	50	-	60	40	15	40	45	10	35	55	6%	46%	48%
КГ	-	60	40	-	55	45	20	45	35	15	40	45	9%	50%	41%

Як свідчить таблиця, завдання на виявлення рівня володіння способами прояву співчуття, співпереживання, любові до рідного краю, міста не виконала в точності жодна дитина. Малята просили виконати бажання зі сфери розваг (побудувати нові дитячі майданчики, щоб було більше атракціонів). 50% дітей експериментальної і 60% – контрольної груп ми віднесли до числа тих, хто частково виконав завдання. Ці діти просили для рідного міста, щоб відремонтували дороги, побудували нові гарні будинки, прибрали сміття на вулицях. У своїх відповідях вони потребували навідних запитань експериментатора. Значна кількість дітей (50% і 40% в експериментальній і контрольній групах) завдання не виконали. Вони або відмовчувалися, або просили для себе побільше солодоців.

Наступне завдання передбачало виявлення рівня володіння способами приносити користь рідному місту, району. Виявилось, що жодна дитина в експериментальній і в контрольній групах не виконала

завдання повністю і правильно. 60% дітей в експериментальній і 55% – в контрольній групах відібрали картинки правильно, висловили власну думку з приводу корисної праці дорослих, але про свою корисну справу не змогли розповісти. 40% дітей експериментальної і 45% контрольної груп відібрали картинки, допустивши 1-2 помилки, а також нічого не прокоментували і не розповіли. Таких дітей ми віднесли до числа тих, хто не виконав завдання.

Завдання на виявлення вміння дитини брати участь у підготовці й проведенні спільних сімейних видів діяльності (гри, праці, побутової діяльності, свят) правильно виконали 15% дітей експериментальної і 20% контрольної груп. Частково виконали завдання 40% дітей експериментальної і 45% контрольної груп. Дошкільники правильно відібрали потрібні ілюстрації, але розповідь змогли скласти тільки з допомогою навідних запитань експериментатора. Розповідь дітей складалася з 4-5 речень. Тих дітей, які помилялися у виборі ілюстрацій, а також нічого не змогли розповісти ми віднесли до числа тих, які не виконали завдання. Таких дітей виявилось 45% в експериментальній і 35% – в контрольній групах.

Вміння реалізовувати уявлення й знання про світ родини в діях і діяльності виявили 10% дітей експериментальної і 15% контрольної груп. 35% дітей експериментальної і 40% контрольної груп ми віднесли до числа тих, хто частково виконав завдання. Ці діти обрали ілюстрації правильно, але не завжди пояснювали свій вибір, а тому потребували допомоги експериментатора. Частина дітей, як свідчить таблиця, (55% – в експериментальній і 45% – в контрольній групах) не змогли виконати завдання. Ці дошкільники не знали, чим займаються їхні батьки, а тому не змогли обрати потрібні картинки і нічого не розповіли.

Отже, аналіз виконаних завдань за поведінковим критерієм показав, що в експериментальній групі виконали завдання 6% дітей, а у контрольній – 9%. В обох групах частково виконали завдання – 46% і 50%

дошкільників в експериментальній і контрольній групах. Дітей, які не виконали завдання, в ЕК – 48%, у КГ – 41%.

Проаналізуємо кількісні дані розподілу дітей старшого дошкільного віку за рівнями сформованості любові до рідного міста на констатувальному етапі. Кількісні результати рівнів вихованості патріотизму в дітей старшого дошкільного віку представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Рівні сформованості любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку

<i>Групи</i>	<i>Рівні, %</i>		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
ЕК	12	43	45
КГ	13	45	42

Як видно з таблиці, високого рівня сформованості любові до рідного міста досягло 12% дітей експериментальної групи та 13% контрольної групи. Середній рівень сформованості любові до рідного міста в дітей експериментальної і контрольної груп складає 43% і 45%. Дітей з низьким рівнем сформованості любові до рідного міста в експериментальній групі 45%, у контрольній групі 42%. Експериментальний матеріал свідчить про недостатній рівень сформованості любові до рідного міста в дошкільників старшого віку.

На наш погляд, однією із суттєвих причин недостатньої сформованості любові до рідного міста в дошкільників старшого віку є відсутність цілеспрямованої взаємодії дорослого та дитини з метою формування в дітей почуття гордості за своє рідне місто, видатних людей свого краю, бережливе ставлення до суспільних цінностей та поваги до національних звичаїв і традицій.

2.2. Методика формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ

Метою формувального етапу експерименту стали пошуки ефективних шляхів формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку.

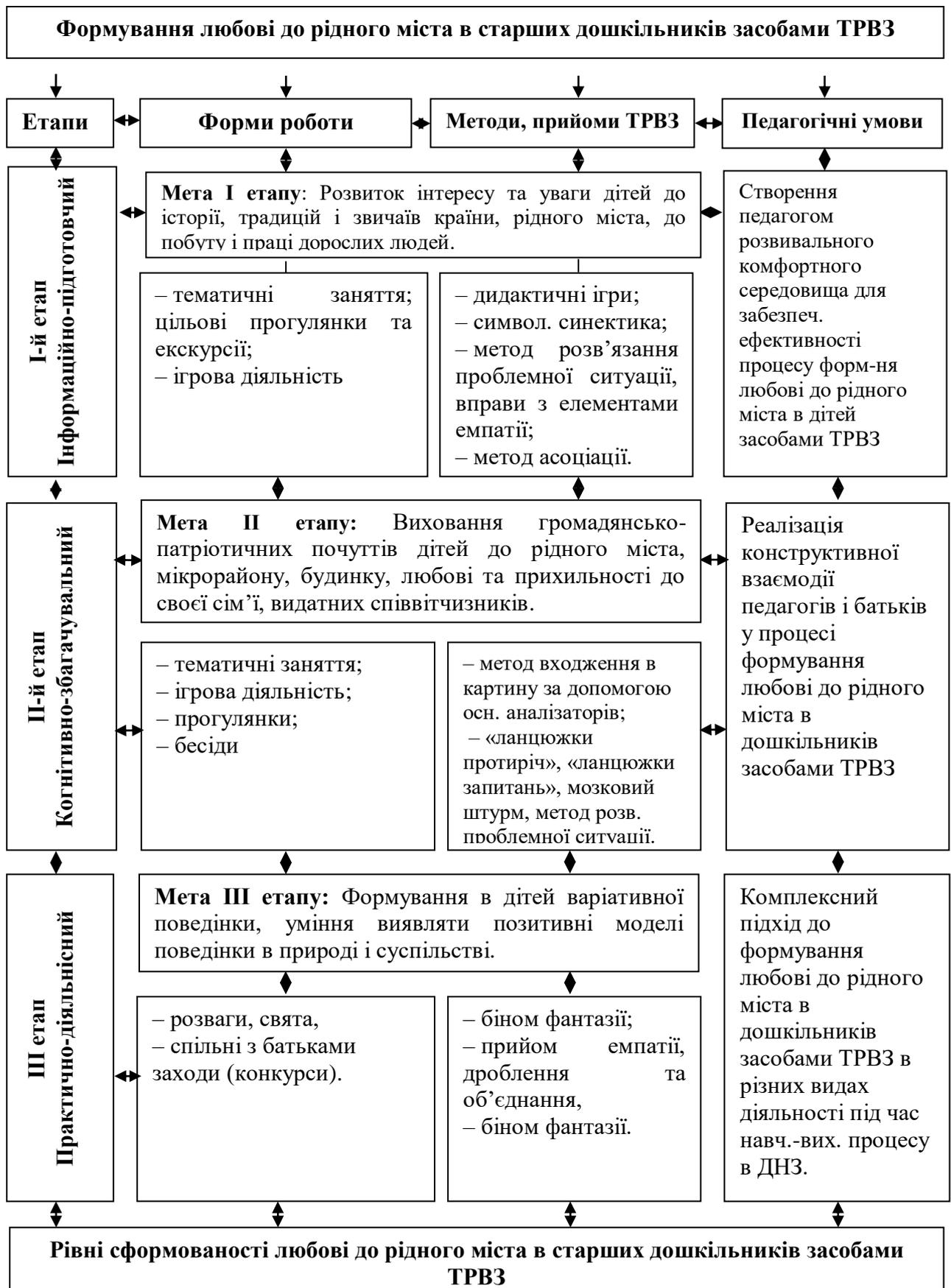
Ураховуючи результати констатувального експерименту, розроблено експериментальну модель і впроваджено експериментальну методику формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку (див. схема 2.1). Експериментальна модель передбачала 3 послідовних етапи роботи з дітьми: інформаційно-підготовчий, когнітивно-збагачувальний, практично-діяльнісний.

На кожному етапі робота з дітьми реалізовувалась відповідно визначених педагогічних умов: створення педагогом розвивального комфортного середовища в умовах дошкільного навчального закладу для забезпечення ефективності процесу формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ; реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків у процесі формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ; комплексний підхід до формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ в різних видах діяльності під час навчально-виховного процесу в ДНЗ.

Метою першого, *інформаційно-підготовчого*, етапу став розвиток інтересу та уваги дітей до історії, традицій і звичаїв країни, рідного міста, до побуту і праці дорослих людей нашого міста. Формами роботи з дітьми були тематичні заняття, цільові прогулянки та екскурсії, вивчення віршів, пізнавальні бесіди, дидактичні ігри, розвивальні вправи, виставки малюнків «Мій дім, моя родина», розгляд ілюстрацій «День рідного міста», фотографій «Мій мікрорайон», слайдів. Умовою реалізації поставленої мети виступило створення розвивального комфортного середовища.

Схема 2.1

Експериментальна модель формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ

Метою другого, *когнітивно-збагачувального*, етапу виступило виховання громадянсько-патріотичних почуттів дітей до рідного міста, мікрорайону, будинку, любові та прихильності до своєї сім'ї, видатних співвітчизників. Формами роботи з дітьми були тематичні заняття, пізнавальні бесіди, дидактичні, настільно-друковані ігри. Знайомство дітей з життям та культурою рідного міста передбачало систематичне включення пісень, віршів, завдань з малювання, аплікації, ігор, драматизацій. Умовою реалізації поставленої мети виступив комплексний підхід до формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ в різних видах діяльності під час навчально-виховного процесу в ДНЗ.

Метою третього, *практично-діяльнісного*, етапу стало формування в дітей варіативної поведінки, уміння виявляти позитивні моделі поведінки в житті. Умовою реалізації поставленої мети виступила реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків у процесі формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ. Формами роботи з дітьми були розваги, свята, прибирання території дошкільного закладу, спільні з батьками заходи (конкурси, виставки). Умовою реалізації поставленої мети виступила взаємодія дошкільного навчального закладу з сім'єю у вихованні патріотизму в дітей старшого дошкільного віку.

Формувальний експеримент проводився у три етапи. На першому етапі нами було визначено оптимальні умови для формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ і складено перспективний план по ознайомленню з рідним містом дітей старшого дошкільного віку на I квартал. На другому етапі проводилась розробка і апробація експериментальної моделі формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку. На третьому етапі здійснювався порівняльний аналіз отриманих результатів експерименту.

У плані відбито завдання, форми і методи формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку по місяцях.

Наводимо зміст орієнтовного планування у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Перспективне планування формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку

ВЕРЕСЕНЬ

Тема: «Моє місто»

Зміст	Завдання	Форми роботи	Методи
Історія міста	Познайомити дітей з історією виникнення міста, його назви; викликати інтерес до рідного міста; прищепити почуття гордості за нього.	Заняття, екскурсії по місту, читання художньої літератури, вивчення віршів про рідний край.	Бесіди, розповідь про історію міста, розгляд фотоальбомів.
Вулиці міста	Дати дітям поняття про походження назв деяких вулиць.	Екскурсії вулицями міста	Бесіди з робітниками підприємств; читання художньої літератури про людей праці; малювання, розгляд фотоальбомів.
Транспорт міста	Дати уявлення про транспорт; учити дітей правилам поведінки в громадському транспорті.	Екскурсії на автостанцію; сюжетно-рольові ігри.	Читання художньої літератури, розгляд фотоальбомів, малювання, бесіди.
Жовтень			
Тема: «Мій дитячий садочок»			
По дорозі	Викликати у дітей	Заняття, сюжетно-	Малювання дитячого

у дитячий садок	бажання відвідувати дошкільний заклад, зустрічатися з друзями; вчити дітей запам'ятовувати дорогу в дитячий садок, називати його адресу.	рольові ігри.	садка, групи, друзів, улюблених іграшок.
Турботливі люди	Виховувати у дітей повагу до працівників дитячого садка, бережливе ставлення до праці дорослих, бажання надавати посильну допомогу.	Експерсії на кухню, пральню, медичний кабінет; дидактична гра «Кому що потрібно для роботи»; сюжетно-рольові ігри.	Бесіди, читання худ. літератури про професії, які зустрічаються в дошкільному закладі, малювання
Двір дитячого садка	Знайомити дітей з майданчиками дитячого садка; виховувати бажання підтримувати порядок на них, бережливо ставитись до обладнання ділянок, доглядати за рослинами.	Прогулянки; екологічні стежки на території дитячого садка, трудові доручення.	Бесіди, моделювання ділянок.
Історія дитячого	Познайомити дітей з історією дитячого	Вечір спогадів	Бесіди, розгляд фотоальбомів.

садка	закладу		
Листопад			
Тема: «Моя сім'я»			
Сім'я	Учити дітей називати членів сім'ї; прищеплювати дітям почуття гордості за свою сім'ю; шанобливе, турботливе ставлення до літніх родичів.	Заняття, спільні з батьками дозвілля, свята, розваги, виставка «Покоління», вечори зустрічей.	Бесіди, складання розповідей про свою сім'ю, малювання з теми «Моя сім'я».
Місце роботи батьків	Прищеплювати повагу до праці батьків	Екскурсії за місцем проживання деяких дітей, сюжетно-рольові, дидактичні ігри.	Бесіди, складання розповідей про майбутню професію, малювання.
Рідне вогнище	Прищеплювати любов до свого дому; бажання підтримувати в ньому порядок, допомагати дорослим членам сім'ї.	Екскурсії до місця проживання деяких дітей, сюжетно-рольові ігри «Будівельники», «Пошта».	Бесіда на тему: «Моя адреса»; малювання будинку, фантазування казкового дома.
Цікаве в	Вчити дітей	Театралізована	Бесіди на теми:

нашому домі.	уважніше ставитися до подій в домі, цікавитися справами, традиціями сім'ї.	діяльність, ігри, концерти	«Моя улюблена іграшка», «Найцікавіша книга», «Тварини в домі», «Родинні свята».
-----------------	--	-------------------------------	--

Перший етап патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку – *інформаційно-підготовчий*. Його мета – розвиток інтересу та уваги дітей до історії, традицій і звичаїв країни, рідного міста, до побуту і праці дорослих людей нашого міста. На даному етапі використано методичні прийоми ТРВЗ: символічна синектика, пряма ігрова діяльність, метод розв'язання проблемної ситуації, вправи з елементами емпатії, метод асоціації.

Для реалізації мети формувального етапу створено відповідне предметно-просторове середовище дошкільного навчального закладу – куточок «цікавої задумки» (ребуси, головоломки, розвивальні ігри); куток «маленького дослідника», який містить такі групи предметів: ляльки в українському національному вбранні та вбранні народів світу; український посуд (горщики, макітри, глечики); зразки виробів народних умільців (іграшки з соломи, лозяні кошики, писанки, рушники, прикраси); національні іграшки (музичні, ляльки-мотанки); зразки національного одягу; альбоми з ілюстраціями, «Рідне місто»; тематичні дидактичні ігри; фонотека (українські пісні). У національних куточках виготовлено папки з такої тематики: державні символи України, Миколаєва (герб, прапор, роздруковані бесіди про них); національні символи України (вірші, казки, легенди); визначні дати України та рідного міста (світлини, ілюстрації); видатні діячі рідного міста (портрети видатних історичних діячів, художників, літераторів, музикантів).

Наприклад, вивчення вірша П. Воронька «Немає кращого за рідний край».

Мета: вчити дітей емоційно сприймати прочитаний твір, допомогти його запам'ятати і виразно читати, дотримуючись інтонаційної виразності; сформувані в дітей уявлення про те, що в кожній людині є своя батьківщина і кожна людина любить своє місто, в якому вона народилася і живе; виховувати любов до рідного краю, міста, емпатичну уважність до всього живого.

Обладнання: демонстраційна іграшка – журавель, картки з елементами символічної синектики.

Методичні прийоми ТРВЗ:

- читання вірша, бесіда за змістом;
- психодинамічні вправи «Рухи польоту журавля»;
- гра протиріч «Добре – погано»: виявлення хороших і поганих якостей головного героя твору;
- символічна синектика – переказ вірша за опорними символами і знаками;
- пряма синектика – перенос Журавля у світ техніки – придумування нових функціональних можливостей птаха.

Тема: Будинки рідного міста.

Мета: продовжувати формувати в дітей уявлення про різноманітні види праці дорослих; вчити дітей виділяти результати праці та її значущість; сформувані в дітей уявлення про необхідні матеріали для праці вихователя і вчителя; надати уяву про школу і розуміти його призначення; вчити використовувати альтернативні рішення пошуку інформації; розвивати в дітей впевненість у власних можливостях; виховувати любов до рідного міста, повагу до людей праці в рідному місті.

Обладнання: ілюстрації будівель школи і дитячого садка, магазину; картки з символами.

Методичні прийоми ТРВЗ:

- розглядання ілюстрацій із зображенням шкільної будівлі, дитячого садка, магазину;
- порівняльна бесіда за змістом ілюстрацій;
- метод розв’язання проблемної ситуації «Якби не було шкіл і магазинів?»;
- вправи з елементами емпатії «Я – вихователь»;
- метод асоціації: перенесення на вихователя, продавця, вчителя властивостей стороннього предмету – телевізора;
- символічна синектика – відображення символами властивостей стороннього предмета.

У роботі з дітьми використовували дидактичні ігри та вправи за методикою ТРВЗ. Наводимо орієнтовне планування дидактичних ігор та вправ

Таблиця 2.7

Планування дидактичних ігор та вправ за методикою ТРВЗ

Вересень	Лексичні теми	Методи ТРВЗ	Дидактичні ігри, вправи
	Група – дитячий садок – місто – країна	1. Системний підхід: компонентний. 2. Морфологічний аналіз. 3. Метод фокальних об'єктів (каталога). 4. Синектика.	Д/г «Що в крузі» (за темами: дитина – діти – дитячий садок – місто – країна). Д/г «Подивися у вікно» (розглянути райони міста з різними будинками). Д/г «Частина – ціле», д/вправа «Казкові герої працюють у нашому місті».
Жовтень	Рослини в	1. Системний підхід:	Д/г «Що дихає», «Що

	рідному місті. Зміни у стані рослин з настанням холодів	функціональний. Залежність системи від надсистеми. Знаходження, виявлення протиріччя: прийом «добре – погано» (Коли? Кому? Чому?)	росте», «Що росте в нашому місті, а що в теплих краях»
Листопад	Сім'я. Родина. Родичі. Пам'ять. Професії. Потреби людини, їхня залежність від бажань, часу, життя. Взаємодопомога.	1. Системний оператор. 2. Ресурси. 3. Прийом фантазування: інверсія. 4. Знаходження протиріч, їхнє вирішення з допомогою дорослого. 5. Принцип: попередньої дії, зміни кольору.	Д/вправа «Сімейна драбинка», «Родинне деревце», «Навпаки», «Добрі та злі жарти», д/г «Хто без чого не може».
Грудень	Архітектура рідного міста	1. Прийом фантазування: а) динамізація; б) статика; в) універсализація. 2. Біном фантазії. 3. Конструювання поверхів. Пошук казкових завдань, їхнє вирішення.	Д/в «Продовжи ряд» (будинки: автовокзал, дитячий садок, ринок «Колос», супермаркет «Велмарт», магазин «Ельдорадо», кінотеатр «Батьківщина». Д/в «Що стоїть та одночасно рухається».

Д/гра «Що у крузі».

Мета: формувати системне бачення світу, виховувати любов до рідного міста.

Круг: це дитячий садок, місто, країна.

Хід гри: Дітям пропонується назвати, що входить у даний круг.

Наприклад: рідне місто:

- 1) вулиця Соборна: Макдональдс, палац Суднобудівельників, пам'ятник Святому Миколаю, магазин «Сотка», Каштановий сквер, торгівельний центр «Дитячий світ».
- 2) Інгульський район: супермаркет «Велмарт», зоопарк, ринок «Колос», завод «Зоря-Машпроект», міжміський автовокзал, залізничний вокзал.
- 3) проспект Богоявленський: зоопарк, міжміський автовокзал, Будинок культури, кінотеатр «Юність», парк, ринок «Колос».

Дидактична гра «Подивися у вікно»

Мета: розширити знання дітей про архітектурні, кліматичні особливості рідного міста, виховувати любов до рідного міста. Обладнання: картонна коробка макет.

Хід гри: Дітям пропонується поглянути у «вікно» (з картонної коробки макет) і розповісти все, що вони знають про:

- 1) річку Інгул;
- 2) вулицю Соборну;
- 3) проспект Богоявленський;
- 4) парк.

Дидактична гра «Що росте в нашому місті, а що в теплих країнах»

Мета: формувати системне бачення світу, виховувати любов до рідного міста.

Хід гри: Педагог називає рослини, а діти за допомогою фішок (жовтий кружечок – рослини теплих країн; зелений – рослини нашої місцевості) визначають, де вони ростуть.

Наприклад: кокос, пальма, каштан, акація, клен, береза, дуб, баобаб, кульбабка, манго, вишня, інжир, виноград.

Дидактична гра «Добре – погано»

Мета: формувати вміння знаходити протиріччя, виховувати любов до рідного міста.

Хід гри: Вихователь показує ілюстрації із зображенням різних куточків нашого міста. Запитує:

- Чи подобається вам бувати біля річки? Коли?
- Подобається, коли річка тепла, чиста.
- Не подобається, коли річка засмічена, брудна.
- Чи подобаються вам будинки нашого міста?
- Так, коли вони відремонтовані, в гарному стані.
- Не подобається, коли будинки не відремонтовані, обписані.
- Чи подобається вам бувати в нашому парку?
- Ні, коли багато сміття, у дерев обламани гілки, не підрізана трава та кущі.
- Так, коли у парку чисто, підрізані гілки дерев, скошена суха трава.

Дидактична гра «Фантастичний транспорт у нашому місті»

Мета: розвивати фантазію в дітей, творче мислення, закріпити прийом фантазування (біном фантазії).

Хід гри: 1 варіант. Дітям пропонують картинку із зображенням частин транспорту. Необхідно скласти зображення фантастичного виду транспорту, наприклад: автобуси з міні-майданчиками для дітей, складними крилами і придумати нову назву транспорту (наприклад, ігробус), розповісти куди на ньому і як можна буде їздити.

2 варіант. Дітям пропонується об'єднати два види транспорту в один, придумати йому назву і пояснити принцип пересування нового транспортного засобу.

Наприклад: маршрутка + автобус = маршобус.

Дидактична гра «Машина часу»

Мета: вчити дітей фантазувати, познайомити з прийомами універсалізації.

Хід заняття: Вихователь пропонує дітям перенестися за допомогою машини часу в майбутнє чи минуле нашого міста, пофантазувати про те, що можна там побачити, які труднощі доведеться подолати під час перебування в місті.

Дидактична гра «Що в чому?»

Мета: формувати знання про складові частини системи (підсистеми).

Хід гри: Дітям пропонується фотографія будівлі рідного міста, необхідно назвати складові частини даної будівлі.

Наприклад: автовокзал – автобуси, стоянка, приміщення вокзалу, каси, зала очікування, довідкове бюро, буфет.

Будинок культури – фойє, роздягальня, актова зала, коридор, каса.

Дидактична гра «Сімейна драбинка».

Мета: закріпити знання про родину, її склад, формувати знання про систему і підсистему.

Хід гри: Вихователь перемішує картки, витягає одну. Це бабуся. Вона найстарша, картку треба ставити на верхню сходинку. Які обов'язки бабусі? Наступний хід робить дитина, розповідає про наступного члена сім'ї.

На другому, когнітивно-збагачувальному етапі, використовували такі методичні прийоми ТРВЗ: метод входження в картину за допомогою основних аналізаторів: органів зору, слуху, нюху, дотику та смаку; біном фантазії, «ланцюжки протиріч», «ланцюжки запитань», мозковий штурм, метод розв'язання проблемної ситуації.

Використання методу «ланцюжок запитань» передбачало знаходження істини шляхом задавання дошкільникам серії контр-запитань, які б схилили їх до роздумів і допомагали отримати правильну відповідь. Такий підхід до пізнання світу одночасно привчав дітей до системного аналізу. Наприклад, дитина запитує:

– Чим гарне наше місто?

Вихователь відповідав: «А ти сам як думаєш? Що є в нашому місті, які будівлі? Куди ти разом з мамою і татом любиш ходити? Де любиш бувати? Чому багато людей люблять ходити цією вулицею? Запитання ставимо до того часу, поки дитина сама не зробить правильного висновку. Більшість занять розпочинали створенням проблемної ситуації, а потім, ставлячи дітям серію запитань, з'ясовували, які ланки системного аналізу в дитини відсутні, і тоді пропонували дослідницькі шляхи їх набуття.

Опис картини «Моє рідне місто – Миколаїв».

Був використаний метод ТРВЗ – метод входження в ілюстрацію (картину) за допомогою основних аналізаторів: органів зору, слуху, нюху, дотику та смаку. Цей метод сприяв розвитку зв'язного мовлення дітей, творчого мислення, впевненості в собі, підвищення самооцінки, інтелекту, фантазії та уяви, мотивації до навчання, почуття любові до рідного міста.

Обладнання: пісочниця, маркетно-магнітна дошка, ілюстрація та її копія, зображення гномів з казки про Білосніжку.

Використано прийом приходу до дитячого садочка чарівників, які допомагають дітям працювати з картиною.

Ми по чергово показуємо дітям зображення гномів, кожен з яких уособлює той чи той сенсорний аналізатор.

Першим приходить гномик-художник на ім'я Малювайко, який приносить дітям свою картину.

Уявімо, що перед гномами – сюжетна картина «Моє місто – Миколаїв». Як сприйматиме її кожен з них? А діти допомагатимуть гномам?

Гном Побачко може лише бачити. Називаючи те, що може побачити цікавий гном, діти по черзі описують, що зображено на картині. Побачко бачить, що:

- мама водить дівчинку по набережній;
- діти граються на дитячому майданчику;
- вдалині по річці плывуть яхти;
- м'яч стукає по майданчику;

- над річкою кружляють у повітрі чайки;
- на лавах сидять дорослі і розмовляють;
- вдалині по мосту проїжджають машини.

Гном Почуйко вміє лише чути. Дивлячись на картину, діти розповідають, що Почуйко може на ній почути. Тож Почуйко почує, як:

- діти сміються на майданчику;
- дорослі емоційно щось обговорюють;
- хвилі на річці шумлять і набігають на берег;
- чайки кричать над водою;
- ледь чутний шум машин, які проїжджають по мосту.

Гном Нюх-Нюх вміє лише нюхати. Йому треба допомогти відчутти запахи на картині. Нюх-Нюх може понюхати, як пахне:

- свіже повітря водою;
- вода прохолодою;
- жінки парфумами.

Гном Ням-Ням може відчувати лише смаки. Діти відшуковують на картині все, що можна скуштувати. Ням-Ням може спробувати на смак:

- річку – вона прісна;
- цукерки в руці дівчинки – вони солодкі.

Гном Доторкайко сприймає все на дотик. Діти описують, які на дотик предмети на картині. Кілька дітей називають той самий об'єкт, за умови, якщо вказуватимуть різні тактильні відчуття, пов'язані з ним. Доторкайко може торкнутися до:

- волосся дівчинки – воно м'яке, шовковисте, гладеньке;
- води в річці – вона мокра, холодна;
- до каменю на набережній – він твердий і холодний;
- до листячка з дерева – воно шорстке, тоненьке;
- до м'ячика – він гладенький, твердий.

Гном Розділяйко любить все різати на частинки. Він розрізав ножицями картину художника Малювайка і заховав шматочки під камінь.

Гном Збирайко збирає розрізані шматочки. Діти підходять до каменя, кожен по черзі дістає частинку картини, називає, що на ній зображено, і прикріплює на магнітну дошку, залишаючи місце між фрагментами. Усі частинки картини діти прикріплюють магнітами до дошки, аби відтворити цілісне зображення.

Гном Об'єднайко любить об'єднувати частинки картини між собою. Діти по черзі кольоровими маркерами проводять лінії між елементами картини, які можна поєднати за будь-яким принципом: родинні чи товариські зв'язки, почуття, схожість за формою, кольором, призначенням. А можна не використовувати маркери. Гном Об'єднайко поєднує на картині:

- річку з чайками, бо це природа;
- жінку з дівчинкою, бо вона її дочка;
- яхту з річкою, бо вона по ній пливе;
- м'ячик з дівчинкою, бо дитина з ним грає.

Гном Відставайко завжди запізнюється. Тож, діти, розкажіть, будь ласка, що відбувалося до того сюжету, який зображений на картині:

- перш ніж прийти і гратися на майданчику, діти вдома одягалися, снідали;
- перш ніж плити на яхті, спортсмени її підготували, відремонтували, укомплектували необхідними речами;
- перш ніж прийти на набережну, мама з дочкою зайшли до магазину купити води.

Гном Забігайко завжди поспішає. Діти придумують історії того, що може бути після зображеного на картині сюжету:

- після прогулянки діти підуть додому обідати;
- після прогулянки яхти повернуться до Яхт-клубу;
- політавши над річкою, чайки на березі шукатимуть їжу;
- переїхавши через міст, машини поїдуть додому або повезуть вантаж до магазину.

Гном Порівняйко любить усе порівнювати. Діти називають, чим схожі та чим відрізняються предмети й об'єкти, зображені на картині:

- вода в річці і камінь схожі, бо вони холодні;
- вода в річці мокра, а камінь сухий;
- камінь і м'ячик схожі за формою;
- машини і чайки швидко пересуваються;
- річка за кольором схожа на кепку хлопчика, який грається на дитячому майданчику.

Гном Складайко любить складати речення. Діти складають речення за картиною:

- Діти граються на майданчику.
- Машини їдуть по мосту.
- Чайки літають над водою.
- Мама з дочкою прогулюються по набережній.
- Яхта пливе по річці.

Гном Розповідайко вміє складати розповідь за картиною. Діти разом з вихователем поєднують речення, формуючи завершену розповідь за картиною. Для складніших сюжетів обираємо такий варіант роботи: перша дитина складає початок, друга – середину, третя – кінець розповіді.

Діти сприймають картину як фрагмент із життя – цікавого, насиченого, позитивного. Вони занурюються у світ, намальований перед ними, і щиро прагнуть допомогти гномам сприйняти картину.

Методика ТРВЗ пропонувала одночасно і навчати дітей і помічати окремі фрагменти ілюстрації, бачити та сприймати її в цілому. Такий метод роботи з ілюстрацією

Працюючи за методикою ТРВЗ, діти фантазували, вчилися помічати найменші дрібниці довкола себе, аналізувати, розмірковувати, узагальнювати, поєднувати, розрізняти. Така робота сприяла і розвитку мовлення вихованців, і формуванню любові до рідного міста.

На тематичних заняттях виховували в дітей через любов до Батьківщини, до рідного міста патріотичні почуття, гордість за свій народ, любов до «малої» Батьківщини, формували вміння слухати інших дітей під

час обговорення; спонукали їх виявляти інтерес до історії рідного міста, країни; поглиблювали й активізували знання дітей про рідне місто, рідний край; закріплювали знання дітей про назви вулиць, парків, визначних місць рідного міста; розвивали мислення, зв'язне мовлення. Залучаючи старших дошкільників до історичної спадщини рідного міста, знайомлячи з його сучасним життям ми включаємо елементи ТРВЗ до заняття, для того щоб вихованці вчилися отримувати не готові знання, а здобуті за допомогою власних зусиль, що в свою чергу дуже цінно.

Наведемо зразок тематичного заняття на тему «Моє рідне місто – Миколаїв» з використанням методичних прийомів ТРВЗ (бінном фантазії, прийом неправдива загадка).

Мета: формувати в дітей уявлення про те, що в кожній людині, крім батьків та інших рідних людей є батьківщина – місце, де вона народилася і живе, де народилися й живуть її батьки;

– закріпити знання дітей про рідне місто: назву, походження назви, визначні місця, назви головних вулиць;

– розвивати вміння дітей логічно, послідовно, правильно висловлювати свої думки у зв'язній розповіді;

– прищеплювати почуття патріотизму, любов до рідного міста та його мешканців.

Хід заняття

Вихователь: – Діти, в Україні завжди вітають добрих людей щирою посмішкою. Посміхніться один одному. Я запрошую Вас всіх до заняття. Сьогодні ми поведемо бесіду про наймиліший серцю куточок. А який, я хотіла б, щоб ви здогадалися самі, послухавши цей вірш.

Вихователь декламує вірш.

Люблю я над Бугом це місто зелене,
Одягнуте в каштани, тополі та клени.
На вулицях міста високі будинки,
Що дахом своїм достають до хмаринки.

Великі заводи і фабрики є,
 Садочки та школи. Це – місто моє.
 Тобою горджуся, тебе поважаю,
 Тебе пізнаю я від краю до краю,
 Барвисті вірші я про тебе складаю.
 Веселі пісні я про тебе співаю,
 Бо кращого міста я більше не знаю.

– Діти, про яке місто йдеться в цьому вірші? *(Миколаїв)*.

– А чому ви так думаєте?

– Так як же називається місто, в якому ми живемо? *(Миколаїв)*.

Вихователь: У кожної людини, крім батьків та інших рідних людей, є батьківщина – місце, де вона народилась і живе, де народилися й живуть її батьки. У Миколаєві ви народилися, тут ви живете зі своїми батьками, тому місто Миколаїв – це наша Батьківщина. Зрозуміло? Давайте повторимо це слово. *(Діти повторюють)*.

Вихователь: Миколаїв – гарне велике місто. Я впевнена, що всі ви дуже любите своє місто, багато про нього знаєте. Ось я пропоную зараз погратися в дуже цікаву гру, яка називається «Передзвін». Давайте до цієї гри ми запросимо наших гостей. А правила гри такі:кожен із вас говорить гостям, яким він пам'ятає наше місто взимку, тобто що ми бачили і робили взимку, а їхнє завдання – пригадати яким було місто влітку. Наприклад, взимку в місті лютому було багато снігу, а влітку – багато квітів. *(Діти розповідають по черзі)*.

Вихователь: Молодці, діти. Я ще раз переконалася, що ви в мене дуже розумні. Я вами пишаюся. А щоб у цьому переконалися гості, я вас запрошуюю пограти в цікаву гру «Щасливий випадок».

– Як ви гадаєте, чому так називається гра? *(Комусь із дітей пощастить)*. Ваше завдання – пригадати все, що ви знаєте про рідне місто і почергово давати відповіді. Хто набере більше балів, той стане

переможцем. У гостей також буде завдання – стежити, чи правильні відповіді даватимуть діти.

Запитання про наше місто:

1. На чю честь було названо наше місто – Миколаїв? (*На честь святого Миколая*).
2. Чому саме на честь святого Миколая? (*Святий Миколай – покровитель моряків*).
3. Чим славиться наше місто? (*Кораблями*).
4. Як називаються люди, що будують кораблі? (*Корабелі*).
5. На яких річках розташоване наше місто? (*Інгул, Південний Буг*).
6. Яка вулиця нашого міста є центральною? (*Соборна*).
7. На якій вулиці розташований наш дитячий садок? (*Проспект Богоявленський*).
8. Яку назву має наш дитячий садок? (*«Казка»*).
9. Що намальовано на гербі нашого міста? (*Корабель*).
10. Де люблять відпочивати мешканці і гості Миколаєва?
ТРВЗ «На якій вулиці ти живеш?»

Вихователь: Головна вулиця нашого міста – Соборна. Я живу на вулиці Південній, а на якій вулиці живеш ти? (Діти по черзі розповідають та відповідають на запитання вихователя).

Вихователь: А давайте зараз трохи відпочинемо.

Фізкультхвилинка

В Миколаєві живу,	(руки в сторони)
Своє місто я люблю!	(руки вгору)
Є високі тут будівлі,	(руки через сторони вниз)
Є тут школи і садочки,	(руки по чергово в сторони)
Ростуть діти, мов грибочки!	(присісти, підняти руки перед собою)
Як навколо подивлюся,	(повороти в сторони)
Усім серцем усміхнуся!	

Миколаєвом горджуся, (руки до грудей)

Йому низько поклонюся (уклін)

Вихователь: А тепер, діти, хотілося б, щоб кожен із вас пофантазував, уявив на хвилинку, що він чи вона – мер міста. Щоб ви зробили для свого міста, щоб воно було ще кращим? *(Роздуми дітей)*.

Вихователь каже дітям, що в наше місто приїхала людина з Києва. Вона стоїть на автовокзалі і шукає метро (у місті немає метро, є маршрутки), щоб доїхати до залізничного вокзалу. А метро не знаходить, як бути? (приймаються відповіді і реальні, і фантастичні).

Вихователь: Напевно, якби зараз у групі був присутній наш мер, він залишився б задоволений від того, наскільки ви знаєте і любите своє місто. Я думаю, що в кожного з вас є свій улюблений куточок у нашому місті. Розкажіть нам про нього. *(Розповіді дітей)*.

Вихователь: Дякую вам, діти. Мені дуже приємно, що ви любите своє місто. У кожного з вас є право вибору місця проживання. Коли ви станете дорослими, може статися так, що деякі з вас будуть жити не в Миколаєві, а в іншому місті. Але ніколи не забувайте своє рідне місто, бо ви тут народилися й вирости, бо тут живуть ваші батьки, бо Миколаїв – це ваша батьківщина. А зараз визначимо, хто переміг. Всі ви давали гарні, правильні відповіді, цікаво розповідали про своє місто, тому я вважаю, що всі ви є переможцями. Тому я з великою гордістю хочу нагородити вас – вручити ці почесні медалі на згадку про наше заняття. *(Нагородження дітей)*.

Для активізації пізнавальної активності, для розвитку мислення та уяви, на кожному занятті використовували елементи ТРВЗ. Гра «Вибери мене» закріплювала уявлення дітей про будівлі міста, вчила дітей аналізувати відносини між знайомими поняттями, наприклад, школа – учень, лікарня – хворий і т.д.). Прийом емпатії дав можливість вчити дітей берегти громадську, виховувати патріотичні почуття. Наприклад, «Я

брудна лава» «Про що ти мрієш?» Саша – «Щоб мене вимив дощик, щоб на мене не ставили ноги, щоб про мене не оббирали брудне взуття».

Вихованці вчасно на заняттях стають активними учасниками, а не пасивними слухачами, пізнання минулого і сьогодення рідного міста, виховання любові до малої батьківщини йде шляхом власних відкриттів через ігрові прийоми ТРВЗ, проблемні ситуації, пошукову та дослідницьку діяльність.

Подорож в минуле почали з гри «Що в колі?», А потім всю історію показали по «чарівному телевізору», за допомогою якого діти могли наочно і в ігровій формі познайомитися з історичним походженням нашого міста.

З символікою міста познайомили дітей на занятті «Герб нашого міста» Заняття почали з розповіді про те, що таке герб, а потім за допомогою навідних запитань дошкільники змогли розібратися в значенні символів, зображених на гербі. Закріпити знання найкращим чином допомогли наступні ігри: «Знайди герб нашого міста серед інших», «Склади герб по пам'яті».

Щоб заняття «Частини міста» було цікавим, щоб діти були активними учасниками, а не пасивними слухачами, будували його повністю на прийомах ТРВЗ. Так, за допомогою прийому «дроблення й об'єднання» дошкільники змогли зрозуміти, з яких частин складається наше місто. Гра «Частина – ціле» допомогла зрозуміти дітям, що все є частинкою чогось, що все взаємопов'язано. Наприклад, будинок – це частинка мікрорайону, а мікрорайон – частина міста, а місто – частина країни і так далі. Використання на занятті лжезагадки допомогло розвинути в дітей аналітичне мислення, вміння знаходити вихід у складних ситуаціях, аргументувати свої відповіді, перевірити знання дітей.

На занятті «Дерево славиться плодами, а людина працею» одним із головних завдань було наступне – викликати почуття гордості за наше місто, закласти паростки поваги до людей праці, які працюють на благо

міста і країни, викликати бажання самим трудитися і прославляти своє місто. На цьому занятті діти закріпили знання про професії людей, що живуть в нашому місті, їх важливості, а допомогли в цьому гра: «Хто без чого не може жити» і пантоміма «Покажи хто ти, а ми відгадаємо».

Метою третього, *практично-діяльнісного*, етапу стало формування в дітей варіативної поведінки, уміння виявляти позитивні моделі поведінки в природі і суспільстві; участь у підготовці і святкуванні дат, знаменних для країни, міста; виконання елементарних правил поведінки. Формами роботи з дітьми були спільні з батьками заходи (конкурси, виставки), розваги, свята.

На третьому етапі важливою умовою патріотичного виховання дітей виступив тісний зв'язок із батьками вихованців. На цьому етапі використовували такі методичні прийоми ТРВЗ: прийом емпатії, дроблення та об'єднання, біном фантазії.

Організація спільних творчих домашніх завдань – вигадкування і зображення герба своєї родини, підготовка до творчого конкурсу «Розкажи казку про рідне місто», створення фотоальбому «Моє місто і я», вирощування кімнатних квітів для групи об'єднало батьків і дітей, збагатило спілкування між ними, доставило радість. Наприклад, підготовка до творчого конкурсу «Розкажи казку про рідне місто (село)».

Мета цього конкурсу: Розширити й поглибити знання дошкільників про своє місто, розвивати творчість, фантазію, мислення, зв'язне мовлення; формувати патріотичний світогляд на основі бесіди про рідне місто, розгляду листівок, світлин із зображенням визначних і просто цікавих місць рідного міста (села). Використані методичні прийоми ТРВЗ – біном фантазії.

Вихователь давав завдання кожному вихованцеві придумати казку, події якої проходили б у рідному місті. Це було домашнім завданням дитині на вихідні. Казка могла бути присвячена найрізноманітнішим темам. Головне, щоб її герої або сюжет перетиналися з рідним містом.

Після виконання завдання кожна дитина розповідала свою казку. Після прочитання казок, їх обговорювали у групі. За підсумком заняття обирали найцікавішу казку.

Всі проведені спільно з батьками заходи спрямовувалися на виховання оптимістично налаштованого та свідомого патріота України. Організація спільних творчих домашніх завдань, таких як придумування і зображення герба своєї сім'ї, малювання карти свого мікрорайону, виготовлення макета мікрорайону, збір матеріалу про рідне місто, вирощування кімнатних квітів для групи. Все це об'єднало батьків і дітей, збагатило спілкування між ними і доставило радість.

Були організовані і проведені розваги «Козацька слава» «Бабусина криниця», сімейне свято «Тепло родинного вогнища». Розвага «Козацька слава» мала своєю метою продовжувати знайомити дітей з історією України, виховувати любов до Батьківщини, рідної мови, патріотизм на основі отриманих знань про традиції і побут козаків, бажання прийти товаришеві на допомогу, ввічливість, сміливість; формувати ставлення дітей до козаків як захисників України, українського народу; активізувати знання дітей про козаків, їхній побут, традиції; збагачувати словник ловами, пов'язаними з темою козаків; вправляти дітей у виконанні українських народних танців, пісень.

З метою формування знань дітей про Батьківщину в широкому розумінні цього слова (рідна домівка, рід, родина, Україна, Батьківщина); навчати бачити красу рідної землі, відчувати її, милуватися нею; розвитку емоційної чутливості; формування основ моральності, уміння самостійно оцінювати різні моральні ситуації; заохочення дітей брати участь у спільній з батьками розвазі; виховання поваги до тата як до захисника проведено розвагу «Рід, родина, моя Україна» (додаток Г).

Таким чином, послідовна, систематична, організована роботи з патріотичного виховання старших дошкільників з використанням методичних прийомів ТРВЗ сприяла розширенню дитячого кругозору,

формуванню патріотичного ставлення та відчуття належності до рідної країни, міста та людей, що проживають у ньому, домівки, сім'ї.

В кінці навчання було проведено підсумкове заняття на тему «Місто, в якому ми живемо» у формі змагань команд. Заняття, проведені в нетрадиційній формі, дозволили узагальнити і систематизувати знання дітей про рідне місто, підвищити активність, впевненість. Ми переконалися в тому, що вихованці насправді стають справжніми маленькими городянами, які знають і люблять своє місто, намагаються вирішити його проблеми.

2.3. Порівняльний аналіз рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ

На прикінцевому етапі було проведено заключний експериментальний зріз на виявлення змін у рівні сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку. З цією метою дітям було запропоновано по два завдання на кожен показник з ускладненою метою.

Наводимо короткий опис мети завдань контрольного зрізу.

Критерій пізнавальний

Знання про країну, рідне місто, державну символіку:

Завдання № 1. Бесіда «Мій рідний край, моє рідне місто». Мета: виявити знання дітей про країну, рідне місто та висловлювати своє ставлення до них.

Завдання № 2. «Державні символи». Мета: виявити знання дітей про герб, прапор, Президента України та вміння розповісти коротко про них.

Знання національної культури:

Завдання № 3. «Одягни ляльку в національний костюм». Мета: виявити знання дітей про національний костюм та пояснити назви і призначення елементів костюму.

Завдання № 4. «Українські звичаї і традиції». Мета: виявити знання українських звичаїв, традицій, вміння розповідати про одне з них.

Таблиця 2.8

Пізнавальний критерій

Групи	Кількість дітей, що виконали завдання, %												Сер. ариф., %		
	1			2			3			4					
	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н
ЕГ	25	49	26	24	54	22	26	55	19	26	53	21	25%	53%	22%
КГ	25	44	31	21	52	27	23	49	28	25	48	27	23%	48%	29%

Результати виконання дітьми завдань за критерієм «пізнавальний» подаються в таблиці 2.8.

Як видно з таблиці, завдання № 1 на виявлення наявності в дитини знань про країну, рідне місто висловлювання свого ставлення до них виконали 25% дітей експериментальної і контрольної груп. Ці діти правильно відповіли на всі запитання експериментатора і проявили позитивні емоції, розповідаючи про країну, рідне місто. 49% дітей експериментальної і 44% – контрольної груп частково виконали завдання. Ці діти не проявили інтересу до запитань, байдуже відповідали, допустивши 1-2 помилки. Частина дітей (26% в експериментальній і 31% в контрольній групах) завдання не виконали. Ці діти не дали жодної відповіді або відповіли на одне запитання і не висловили своє ставлення.

Завдання № 2 на визначення рівня знань про герб, прапор, Президента України на достатньому рівні виконали 24% дітей експериментальної і 21% контрольної груп. Ці діти без труднощів відповіли на всі запитання експериментатора. Частково виконали завдання 54% дітей експериментальної і 52% контрольної груп. Ці малята правильно

знайшли герб і прапор України, але не змогли нічого розповісти про державні символи, помилялися у відповідях, потребували допомоги вихователя. Не дали правильні відповіді ні на жодне із запитань 22% дітей в експериментальній групі і 27% – у контрольній.

Завдання № 3 на виявлення знань дітей про національний костюм та вміння пояснити назви і призначення елементів костюму виконали 26% дошкільників експериментальної і 23% контрольної груп. Ці діти самостійно і повно відповіли на запитання дорослого. Частково виконали завдання 55% малят експериментальної і 49% контрольної груп. Ці діти відповіли на запитання з допомогою дорослого, у відповідях допускали невеликі неточності в називанні призначення елементів національного костюма. Не дали відповіді на запитання 19% і 28% дітей експериментальної і контрольної груп навіть з допомогою дорослого. Діти не сказали назву і призначення таких елементів одягу, як плахта, вінок.

Таблиця показує, що тільки 26% дітей експериментальної і 25% контрольної груп правильно виконали завдання № 4 на виявлення знань дітей про українські звичаї, традиції, вміння розповідати про одне з них. 53% дітей експериментальної і 48% дітей контрольної груп ми віднесли до числа тих, хто частково виконав завдання. Дошкільники назвали народні свята, але розповідали про одне з них тільки за допомогою навідних запитань вихователя. 21% дітей експериментальної і 27% – контрольної груп не змогли виконати завдання навіть за допомоги навідних запитань вихователя.

Таким чином, у результаті виконання завдань ми отримали такі результати: виконали завдання в ЕГ – 25% дітей, у КГ – середнє арифметичне дорівнює – 23%. В експериментальній і в контрольній групах частково виконали завдання – 53 і 48% дошкільників. Діти, що не виконали завдання в ЕГ становлять 22%, у КГ – 29%. Звертаємо увагу на зростання високого і середнього рівнів в експериментальній групі та значне зниження низького рівня порівняно з контрольною групою.

Мотиваційний критерій

Бажання розповідати про традиції своєї сім'ї, народу:

Завдання № 5. «Давній звичай». **Мета:** виявити бажання дитини розповідати про національні традиції, звичаї, символи, висловлювати своє ставлення до них.

Завдання № 6. «Улюблене свято». **Мета:** виявити бажання дитини розповідати про свята, пов'язані зі старовиною, проявляти емоції, висловлювати своє ставлення до них.

Наявність інтересу до культури рідного народу, сімейних традицій:

Завдання № 7. «Світлиця». **Мета:** перевірити знання дітей українського побуту та вміння порівнювати його з сучасним.

Завдання № 8. «Листування з другом з іншого міста». **Мета:** виявити бажання дитини розповідати про традиції своєї сім'ї, проявляти емоції та висловлювати своє ставлення до них.

Результати виконання дітьми завдань за критерієм «мотиваційний» подаються в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Мотиваційний критерій

Групи	Кількість дітей, що виконали завдання, %												Сер. ариф., %		
	5			6			7			8					
	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н
ЕГ	35	56	9	34	54	12	26	56	18	29	57	14	31%	56%	13%
КГ	35	46	19	31	47	22	25	47	28	26	51	23	29%	48%	23%

Як свідчить таблиця, бажання розповідати про національні традиції, звичаї, символи, висловлювати своє ставлення до них виявили 35% дітей експериментальної і контрольної груп. 56% дітей в експериментальній і 46% в контрольній групах ми віднесли до числа тих, хто частково виконав завдання. Ці діти проявили бажання розповідати про національні традиції, виявили своє захоплення, розповідали емоційно, але потребували навідних

запитань експериментатора. У відповідях допускали фактичні помилки. 9% дітей в експериментальній і 19% – в контрольній групах не змогли виконати завдання. Діти не проявили бажання розповідати навіть за навідними запитаннями експериментатора.

Результати виконання шостого завдання на виявлення дітьми бажання розповідати про свята, проявляти емоції, висловлювати своє ставлення до них наступні: 34% дітей експериментальної і 31% контрольної груп із завданням справились. Ці діти проявили бажання та емоційно розповіли про святкування Великодня у своїй родині. 54% дітей експериментальної і 47% дітей контрольної груп припустилися незначних помилок у своїх розповідях, які були емоційними, але легко їх виправили за допомогою навідних запитань експериментатора. Їх ми віднесли до групи дітей, які частково виконали завдання. Діти (12% в експериментальній і 22% в контрольній групах) не виявили бажання і не змогли нічого розповісти.

Добрі знання українського побуту, вміння порівнювати його з сучасним виявили тільки 26% дітей експериментальної і 25% контрольної груп. Ці діти правильно розповіли про світлицю, що в ній знаходиться, назвали речі та їх призначення, порівняли з сучасним житлом, правильно визначили, які з них сьогодні вже не використовуються. 56% дітей експериментальної і 47% контрольної груп проявили інтерес до світлиці та побутових речей, але допустили помилки у назвах предметів світлиці та їхньому призначенні; при порівнянні з сучасними – не назвали такі речі, як лавка, скриня. 18% дітей експериментальної і 28% контрольної груп не виконали завдання. Ці діти не проявили інтерес до світлиці та речей, які в ній знаходилися, не назвали жоден предмет, не сказали його призначення, не порівняли з сучасними предметами побуту.

Наступне завдання передбачало виявлення бажання дитини розповідати про традиції своєї сім'ї, проявляти емоції та висловлювати своє ставлення до них. Виявилось, що 29% дітей експериментальної і 26% – контрольної груп завдання виконали. 57% дітей експериментальної і 51%

– контрольної груп завдання виконали частково. Ці діти виявили бажання розповідати про традиції своєї сім'ї і розповіли з допомогою вихователя. Їхні розповіді були емоційні, містили оцінку, захоплення, відчувалося бажання дитини дотримуватися цих традицій та продовжувати їх. 14% дітей експериментальної і 23% – контрольної груп завдання не виконали. Дошкільники не змогли скласти розповідь навіть з допомогою навідних запитань вихователя. Розповіді були не зв'язні, неемоційні, діти не виявили бажання продовжувати родинні традиції.

Отже, аналіз виконаних завдань за мотиваційним критерієм показав, що в експериментальній групі виконали завдання 31% дітей, а у контрольній – 29%. В обох групах частково виконали завдання – 56% і 48% дошкільників в експериментальній і контрольній групах. Дітей, які не виконали завдання, в ЕК – 13%, у КГ – 23%.

Поведінковий критерій

Оволодіння способами прояву любові до рідного міста: **Завдання № 9. «Лампа Аладіна».** **Мета:** виявити рівень володіння способами прояву співчуття, співпереживання, любові до рідного краю, міста та оцінювати власну поведінку, вчинки.

Завдання № 10. «Справжній патріот». **Мета:** виявити рівень володіння способами приносити користь рідному місту, району, оцінювати власні вчинки.

Уміння брати участь у підготовці і проведенні спільних видів діяльності: **Завдання № 11. «Я – помічник».** **Мета:** виявити вміння дитини брати участь у підготовці й проведенні спільних сімейних видів діяльності (гри, праці, побутової діяльності, свят) з власного досвіду без опори на наочність.

Завдання № 12. «Світ родини». **Мета:** виявити вміння реалізовувати уявлення й знання про світ родини в діях і діяльності з власного досвіду без опори на наочність.

Результати виконання дітьми завдань за поведінковим критерієм подаються в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Поведінковий критерій

Групи	Кількість дітей, що виконали завдання, %												Сер. ариф., %		
	9			10			11			12					
	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н	в	ч	н
ЕГ	20	55	25	24	56	20	26	64	10	23	58	19	23%	58%	19%
КГ	15	45	40	19	51	30	22	56	22	19	40	41	19%	48%	33%

Як свідчить таблиця, завдання на виявлення рівня володіння способами прояву співчуття, співпереживання, любові до рідного краю, міста та оцінювати власну поведінку, вчинки виконали 20% дітей експериментальної та 15% – контрольної груп. Ці діти просили зробити для міста багато корисного: насадити багато дерев, квітів, прибрати на вулицях, зробити так, щоб не було порушників. А самі вони особисто обіцяли піклуватися про чистоту, не смітити на вулиці, не рвати квіти, не затоптувати траву. 55% дітей експериментальної і 45% – контрольної групи віднесли до числа тих, хто частково виконав завдання. Ці діти правильно висловили бажання зробити багато корисного для рідного міста, але про свої вчинки могли розповісти тільки з допомогою навідних запитань експериментатора Частина дітей (25% і 40% в експериментальній і контрольній групах) завдання не виконали. Вони або відмовчувалися, або просили для себе та інших багато різних розваг.

Наступне завдання передбачало виявлення рівня володіння способами приносити користь рідному місту, району, оцінювати власні вчинки. Виявилось, що 24% дітей в експериментальній і 19% в контрольній групах виконали завдання повністю і правильно. 56% дітей в експериментальній і 51% – в контрольній групах відібрали картинки правильно, висловили власну думку з приводу корисної праці дорослих,

але все-таки не оцінили власні вчинки. 20% дітей експериментальної і 30% контрольної груп відібрали картинки, допустивши 1-2 помилки, а також нічого не прокоментували і не розповіли, власні вчинки не оцінили. Таких дітей ми віднесли до числа тих, хто не виконав завдання.

Завдання на виявлення вміння дитини брати участь у підготовці й проведенні спільних сімейних видів діяльності (гри, праці, побутової діяльності, свят) з власного досвіду правильно виконали 26% дітей експериментальної і 22% контрольної груп. Частково виконали завдання 64% дітей експериментальної і 56% контрольної груп. Дошкільники розповідь з власного досвіду змогли скласти тільки з допомогою навідних запитань експериментатора. Розповідь дітей складалася з 4-5 речень. Тих дітей, які нічого не змогли розповісти ми віднесли до числа тих, які не виконали завдання. Таких дітей виявилось 10% в експериментальній і 22% – в контрольній групах.

Вміння реалізовувати уявлення й знання про світ родини в діях і діяльності з власного досвіду без опори на наочність виявили 23% дітей експериментальної і 19% контрольної груп. 58% дітей експериментальної і 40% контрольної груп ми віднесли до числа тих, хто частково виконав завдання. Ці діти розповідали про заняття своїх батьків та власні вчинки і поведінку за допомогою навідних запитань експериментатора. Частина дітей, як свідчить таблиця, (19% – в експериментальній і 41% – в контрольній групах) не змогли виконати завдання. Ці дошкільники не знали, чим займаються їхні батьки, нічого не розповіли про їхній рід занять, а також і про свою поведінку.

Таким чином, як видно з таблиці, в експериментальній групі виконали завдання 23% дітей, а у контрольній – 19%. Діти, які частково виконали завдання в ЕГ – 58%, у КГ – 48%. Не виконали завдання в ЕГ – 19% дітей, у КГ – середнє арифметичне дорівнює 33%. Звертаємо увагу на значне збільшення кількості дітей з високим рівнем участі в підготовці й проведенні спільних сімейних видів діяльності (гри, праці, побутової

діяльності, свят) з власного досвіду без опори на наочність. Показники низького рівня в експериментальній групі на кінець року нижчі, ніж у контрольній.

Проаналізуємо кількісні дані розподілу дітей старшого дошкільного віку за рівнями сформованості почуття любові до рідного міста на кінець навчального року. Кількісні результати рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку представлені в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Рівні рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку на прикінцевому етапі

<i>Групи</i>	<i>Рівні, %</i>		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
ЕГ	26	56	18
КГ	23	49	28

Отже, проведена робота, з метою перевірки ефективності методики – впровадження протягом року в освітній процес експериментальної методики формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку свідчить про те, що дійсно підвищується рівень сформованості цього почуття. Після проведення контрольного зрізу з метою виявлення ефективності розробленої методики результати наступні.

Як видно з таблиці, високого рівня сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку досягло 26% дітей експериментальної та 23% контрольної груп. Середній рівень сформованості почуття любові до рідного міста в дітей експериментальної і контрольної груп складає 56% і 49%. Дітей з низьким рівнем сформованості почуття любові до рідного міста в експериментальній групі 18%, у контрольній групі – 28%.

Тепер порівняємо результати сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку експериментальної і контрольної груп, які діагностувались до і після навчання.

Порівняльні кількісні дані рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку приведені в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Порівняльні дані рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку

Групи	Рівні, %					
	достатній		середній		низький	
	до навчання	після навчання	до навчання	після навчання	до навчання	після навчання
ЕГ	12	26	43	56	45	18
КГ	13	23	45	49	42	28

Як свідчить таблиця, навчання дітей за розробленою нами експериментальною методикою сприяло збільшенню кількості дітей з високим рівнем сформованості почуття любові до рідного міста. Якщо до навчання на високому рівні знаходилося 12% дітей експериментальної і 13% контрольної груп, то після навчання на високому рівні сформованості почуття любові до рідного міста опинилось 26% дітей експериментальної і 23% контрольної груп.

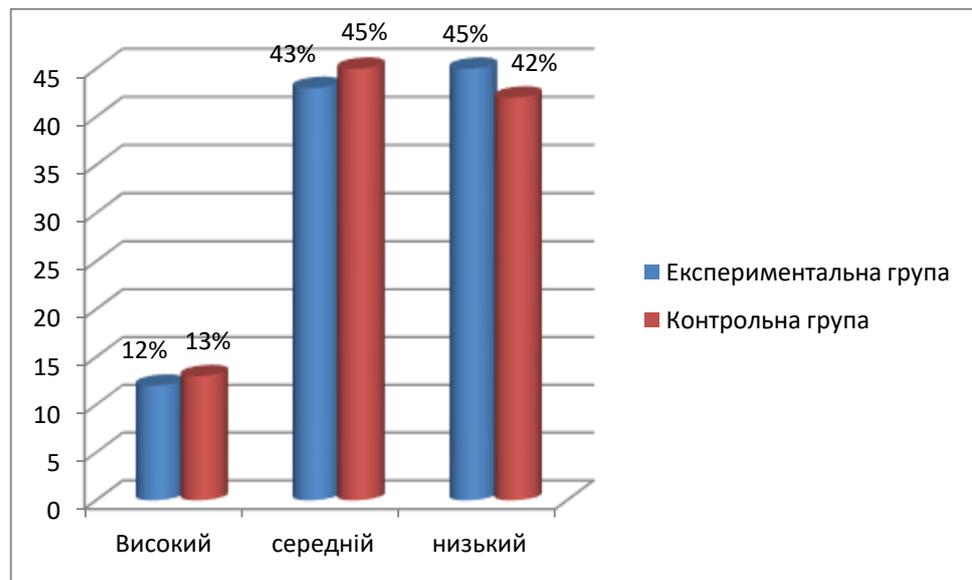
Середній рівень сформованості почуття любові до рідного міста виявили до навчання 43% дітей експериментальної і 45% контрольної груп. Після навчання ці показники змінилися і відповідно склали 56% дітей в експериментальній групі та 49% – в контрольній.

Кількісний показник низького рівня дітей до навчання в обох групах відповідно складав 45% в експериментальній і 42% – в контрольній групах. А після навчання показник низького рівня дітей в експериментальній групі

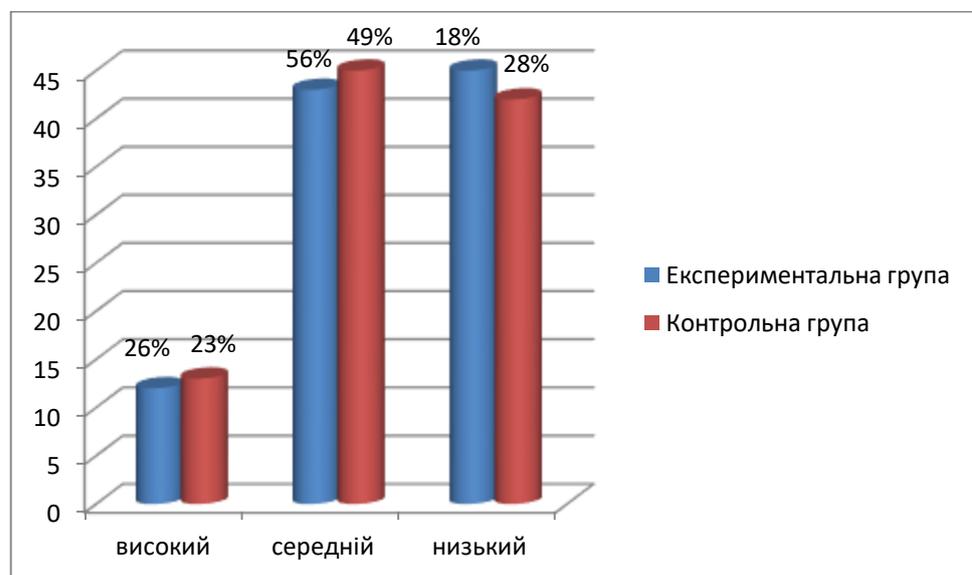
значно знизився і склав 18%, а в контрольній групі він склав тільки 28% дітей.

За допомогою гістограм ми можемо більш наочно прослідкувати за зростом рівня формування почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку в експериментальній і контрольній групах (Рис. 1 – 3).

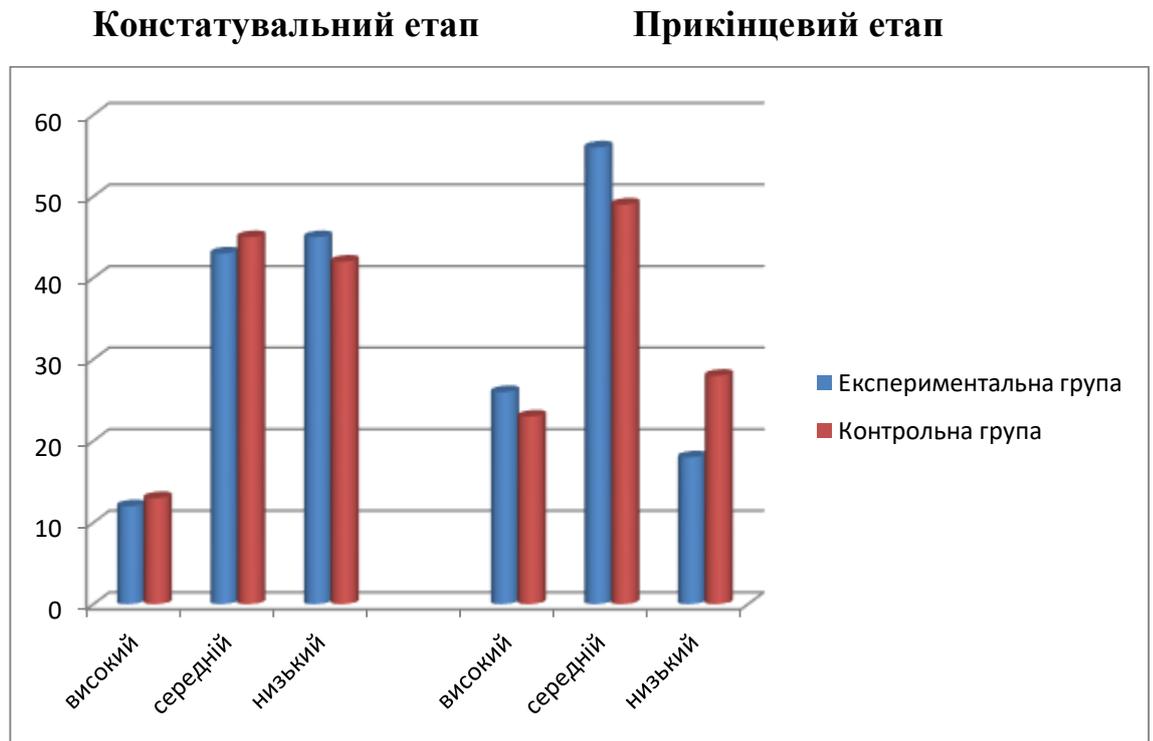
Рис. 2.1. Рівні сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі

Рис. 2.2. Рівні сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку на прикінцевому етапі

Рис. 2.3. Порівняння рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку

Отже, за всіма критеріями (пізнавальний, мотиваційний, поведінковий) і за всіма показниками сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку (знання про країну, рідне місто, державну символіку; знання національної культури; бажання розповідати про традиції своєї сім'ї, народу; наявність інтересу до культури рідного народу, сімейних традицій; оволодіння способами прояву любові до рідного міста; уміння брати участь у підготовці і проведенні спільних видів діяльності) кількісні дані виявилися значно вищими в експериментальній групі, ніж у контрольній.

Висновки з розділу 2

У ході констатувального етапу експерименту визначено три критерії рівнів сформованості почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку з показниками до них: критерій «пізнавальний» – 3

показниками: знання про країну, рідне місто, державну символіку; знання національної культури; критерій «мотиваційний» з показниками: бажання розповідати про традиції своєї сім'ї, народу; наявність інтересу до культури рідного народу, сімейних традицій; критерій «поведінковий» з показниками: оволодіння способами прояву любові до рідного міста; уміння брати участь у підготовці і проведенні спільних видів діяльності.

Розроблено модель формування почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку, яка передбачала три послідовних етапи роботи з дітьми: інформаційно-підготовчий, когнітивно-збагачувальний, практично-діяльнісний. На першому етапі відбувався розвиток інтересу та уваги дітей до історії, традицій і звичаїв країни, рідного міста, до побуту і праці дорослих людей.

На другому етапі виховували громадянсько-патріотичні почуття дітей до рідного міста, мікрорайону, будинку, любові та прихильності до своєї сім'ї, видатних співвітчизників.

На третьому етапі формували в дітей варіативну поведінку, уміння виявляти позитивні моделі поведінки в природі і суспільстві.

У роботі з дітьми використано різні методичні прийоми ТРВЗ: синектики, розв'язання проблемних ситуацій, асоціації, метод входження в картину за допомогою основних аналізаторів, біном фантазії, "ланцюжок запитань".

На кожному етапі робота з дітьми реалізовувалась відповідно визначених педагогічних умов: створення педагогом розвивального комфортного середовища в умовах дошкільного навчального закладу для забезпечення ефективності процесу формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ; реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків у процесі формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ; комплексний підхід до формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ в різних видах діяльності під час навчально-виховного процесу в ДНЗ.

Відмінність одержаних результатів у контрольних та експериментальних групах істотна та є наслідком запровадження в навчально-виховний процес дошкільного навчального закладу моделі формування почуття любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Теоретичне вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми виховання патріотизму в дітей старшого дошкільного віку дозволило встановити, що дана проблема є актуальною в педагогічній теорії і практиці і потребує подальшого теоретичного осмислення.

Результати дослідження підтвердили висунуту гіпотезу і згідно з поставленими завданнями дали можливість дійти таких висновків:

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнено поняття «патріотизм», під яким розуміємо одне з найглибших почуттів, гордість за матеріальні й духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, бажання зберігати її характерні особливості, культурні надбання. Дослідження дало змогу визначити патріотичне виховання як історично зумовлену сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

На нашу думку, старший дошкільний вік – найсприятливіший для формування любові до рідного краю, адже саме в цей період відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі. На нашу думку, формування любові до рідного краю ефективно здійснювати засобами методичних прийомів ТРВЗ. В науковій літературі ТРВЗ-педагогіка розглядається як педагогічний напрямок, заснований на загальних законах теорії рішення винахідницьких задач, мета якого – навчання методам рішення творчих задач. Завдяки ТРВЗ можна

вирішувати різні складні проблеми, задачі, бути в постійному творчому пошуку.

Розроблено критерії сформованості любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку: пізнавальний, мотиваційний, поведінковий з відповідними показниками: знання про країну, рідне місто, державну символіку; знання національної культури; бажання розповідати про традиції своєї сім'ї, народу; наявність інтересу до культури рідного народу, сімейних традицій; оволодіння способами прояву любові до рідного міста; уміння брати участь у підготовці і проведенні спільних видів діяльності. Відповідно до критеріїв та показників було схарактеризовано рівні сформованості любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку: високий, середній, низький. Виявлено, що більшість дошкільників перебували на низькому рівні сформованості любові до рідного міста.

Педагогічними умовами сформованості любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку визначено такі: створення педагогом розвивального комфортного середовища в умовах дошкільного навчального закладу для забезпечення ефективності процесу формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ; реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків у процесі формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ; комплексний підхід до формування любові до рідного міста в дошкільників засобами ТРВЗ в різних видах діяльності під час навчально-виховного процесу в ДНЗ.

У ході дослідження розроблено та апробовано модель формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ, яка охоплювала такі етапи: інформаційно-підготовчий, когнітивно-збагачувальний, практично-діяльнісний.

Для реалізації мети першого – інформаційно-підготовчого етапу – було використано методичні прийоми ТРВЗ: символічна синектика, пряма ігрова діяльність, метод розв'язання проблемної ситуації, вправи з

елементами емпатії, метод асоціації. Проведено тематичні заняття; цільові прогулянки та екскурсії; ігрову діяльність; дидактичні ігри, пізнавальні бесіди; читання художніх творів; розглядання картин.

На другому – когнітивно-збагачувальному етапі – було використано методичні прийоми ТРВЗ: метод входження в картину за допомогою основних аналізаторів: органів зору, слуху, нюху, дотику та смаку; біном фантазії, «ланцюжки протиріч», «ланцюжки запитань», мозковий штурм, метод розв'язання проблемної ситуації.

Для реалізації мети третього – практично-діяльнісного етапу – було використано такі методичні прийоми ТРВЗ: прийом емпатії, дроблення та об'єднання, біном фантазії. Проведено розваги, свята, прибирання території ДНЗ; спільні з батьками заходи (конкурси, виставки), конкурси; спортивно-патріотичні ігри; творчі завдання.

Експериментально доведено, що впровадження запропонованої моделі та експериментальної методики формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку позитивно вплинуло на ефективність цього процесу. Кількісні показники дошкільників в експериментальних групах засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку. Відмінність одержаних результатів у контрольних та експериментальних групах істотна, що є наслідком запровадження в навчально-виховний процес ДНЗ експериментальної моделі та реалізації педагогічних умов формування любові до рідного міста в дітей старшого дошкільного віку, а не впливом випадкових чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Н. Ф. Планирование работы по патриотическому воспитанию в ДОУ. *Управление дошкольным образовательным учреждением*. 2005. № 1. С. 16–23.
2. Андреевцев Н. О. Використання методів ТРВЗ у роботі з дошкільниками – шлях до творчості. *Таврійський вісник освіти*. 2013. С. 26–32.
3. Артёмова О. Хай в серці кожної дитини живе любов до України. *Дошкільне виховання*. 2011. № 8. С. 35–39.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 4–19.
5. Безкоровайна Ф. Ш. Розвиваємо мислення дошкільнят : досвід ТРВЗ. *Розкажіть онуку*. 2015. № 1. С. 71–82.
6. Бех І. Виховання особистості : у 2 кн. К. : Либідь, 2003. Кн.1. : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. 280 с.
7. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності : [наук. Видання]. К. : Либідь, 2006. 272 с.
8. Бобир В. Відзначаємо дні України. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 12–13.
9. Богат В. ТРВЗ: основні положення. *Дошкільне виховання*. 2005. № 7. С. 18.
10. Богуш А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку. Концепція Софії Русової та сьогодення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 2. С. 2–5.
11. Болсун С.А. Освітній потенціал ТРВЗ (теорія розвитку винахідницьких задач). Частина 1. Х.: Вид. група «Основа», 2014 128с.
12. Буторіна Т. З. Виховання патріотизму засобами освіти. СПб.: КАРО, 2004. 224 с.

13. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
14. Вільгоцька Н. Як діти казковим гномам картини описували. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 4. С. 32–36.
15. Гагаріна Н. П. Формування навчально-дослідницьких умінь дошкільників шляхом використання ТРВЗ та психолого-педагогічного проектування. *Педагогічний вісник*. 2013. № 2/3. С. 126–129.
16. Гавриш Н. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою : змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 5. С. 2–7.
17. Гасанов З. Т. Цілі, завдання та принципи патріотичного виховання. *Педагогіка*. 2005. № 6. С. 59 – 63.
18. Гин А. Учить по-тризовски – как? *Педагогическая техника*. 2006. № 3. С. 34–37.
19. Гин С. ТРИЗ-педагогика и формирование креативности школьников. *Школьные технологии*. 2008. № 2. С. 66–72.
20. Глазунова М. Розвиток особистості в системі освіти / М. Глазунова, М. Меєрович, Л. Шрагіна. *Завуч*. 2006. № 35(293). С. 12–14.
21. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 375 с.
22. Давыдова Л. С. ТРИЗ и ТРИЗ-педагогика на современном этапе. *Педагогика*. 2014. № 4. С. 122–124.
23. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт.. кол. : Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець. К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
24. Довбій Тетяна. Граємо, виховуємо і розвиваємо за системою ТРВЗ. *Світ виховання*. 2015. № 1: Школа життєвого успіху. С. 14-17.

25. Довбій Тетяна. «Повчально, весело, цікаво»: заняття для дітей старшої групи з використанням ТРВЗ. *Світ виховання*. 2015. № 1: Школа життєвого успіху. С. 18–19.
26. Домбровська В. В. Розвиток творчих здібностей дошкільників засобами ТРВЗ. *Дошкільний навчальний заклад*. 2008. № 3. С. 2–56.
27. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / [упор.: К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова]. Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. 324 с.
28. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
29. Зверева О. Л. Взаимодействие ДООУ и семьи по патриотическому воспитанию дошкольников. *Управление дошкольным образовательным учреждением*. 2012. № 2. С. 92–98.
30. Зінчук В. Казка розуму вчить. Використання прийомів ТРВЗ у роботі над казкою. *Дошкільне виховання*. 2015. № 11. С. 22–25.
31. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». К., 2012. 15 с.
32. Каплуновська О. Сучасний погляд на патріотичне виховання. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 8–10.
33. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді № 641 від 16 червня 2015 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
34. Костянтинова О. Виховуємо патріотів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 10. С. 11–24.
35. Котова В. Рідне місто знати і любити. *Дошкільне виховання*. 2006. № 1. С. 12–13.
36. Кошман І. Використання елементів ТРВЗ. *Початкова освіта*. 2013. № 41/43. С. 13–18.

- 37.Кравчук О. Маленькі видавці : інтегроване заняття з використання прийомів ТРВЗ для старших дошкільнят . *Дошкільне виховання*. 2011. № 4. С. 32–33.
- 38.Кривоніс М. Л. Розвиток творчих здібностей дошкільників засобами ТРВЗ-технології. 2001. № 2. С. 29–34.
- 39.Кривоніс М. К. Патріотичне виховання в ДНЗ. Х.: Вид-во «Ранок», 2015.192 с.
- 40.Кузь В. У майстерні Олівця-Малювця : конспект заняття з елементами ТРВЗ для старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2004. № 05 (Трав.). С. 26.
- 41.Кузь В. Г. Основи національного виховання: концептуальні положення / [В. Кузь, Ю. Руденко, С. Сергійчук; за заг. ред. В. Г. Кузя]; Ін-т системних досліджень освіти. Умань, 1993. 108 с.
- 42.Кузьмук Л. Плекаємо патріотів. Досвід організації роботи з педагогами і батьками. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 14–17.
- 43.Лещенко О. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2003. № 9. С. 12–16.
- 44.Майборода Н. О. Патріотичне виховання засобами мистецтва вихованців сільських навчально-виховних комплексів «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Умань, 2016. 15 с.
- 45.Меерович М. И. Формирование культуры мышления как способ разрешения противоречия в системе образования. Новые ценности образования: ТРИЗ-педагогика. М., 2003. Вып. 1(12). С.47-48.
- 46.Мелентьев О. Перспективи впровадження в технічній творчості педагогічної технології – ТРВЗ (теорії розв'язання винахідницьких задач). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / гол. ред.: Мартинюк М.Т. Умань: ПП Жовтий О.О., 2010. Ч. 3. 394с.

- 47.Методика ТРВЗ в практиці роботи сучасного ДНЗ. *Дошкільний навчальний заклад*. 2008. № 3. С. 2–19.
- 48.Мілюшина А. Сучасні методи творчості. *Завуч (Шкільний світ)*. 2011. № 9. С. 14–15.
- 49.Мошнина О. Патріотичне виховання дошкільнят: проект «Салют Перемоги». *Дошкільне виховання*. 2011. № 4. С. 80 – 82.
- 50.Особенности содержания технологии Г. Альтшуллера // Электронная онлайн библиотека [Электронный ресурс]. Режим доступа: banauka.ru/2457/html
- 51.Пасічна К. О. Перспективне планування дидактичних ігор та вправ за методикою теорії розв'язання винахідницьких завдань. *Розкажіть онуку*. 2008. С. 20–25.
- 52.Патриотически-ориентированное образование: методология, теория, практика / под общ. ред. Ф. К. Быкова, А. Н. Вырщикова. М. : Роспатриоцентр, 2005. 400 с.
- 53.Петров В. М. Технология творчества – ТРИЗ. Новые ценности образования: ТРИЗ-педагогика. М., 2003. Вып. 1(12). С. 18.
- 54.Погребная Т. В. ТРИЗ – педагогика в обучении через науку / Т. В. Погребная, А. В. Козлов. Тр. науч.-метод. семинара «Наука в школе». М.: НТА «АПФН», 2003. Т. 1. С. 96–108.
- 55.Поиск новых идей: от озарения к технологии (Теория и практика решения изобретательских задач) / Г. С. Альтшуллер, Б. Л. Злотин, А.В. Зусман, В. И. Филатов. Кишинев: КартяМолдовеняскэ, 1989. 381 с.
- 56.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Академвидав, 2016. 456 с.
- 57.Пономаренко І. Вивчення віршів за методами теорії розв'язання винахідницьких завдань. *Світ виховання*. 2015. № 1: Школа життєвого успіху. С. 11–13.

58. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. К. : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
59. Про дошкільну освіту. Закон України від 11.07.2001 № 2628-III. Редакція від 05.12.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
60. Рубан Н. А. Добірка матеріалів про впровадження технології ТРВЗ в практику роботи дошкільного навчального закладу: з досвіду роботи Н.А. Рубан, методиста. *Б-чка вихователя дит. садка*. 2008. Січ. (№ 1). С. 86-95.
61. Синько О. В. Використання методики ТРВЗ в ігровій діяльності дошкільнят. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2 (42). С. 102–107.
62. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки від 13.10.2015 № 580/2015 Указ Президента України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>
63. Субота Л. Прийоми ТРВЗ-педагогіки в процесі підготовки учнів початкової школи до складання зв'язних розповідей / Л. Субота ; кер. роб. Л. Г. Кіндей // *Студентський науковий вісник* / ред. М. І. Садовий [та ін.]. Кіровоград : КДПУ, 2014. Вип. 13. С. 42–45.
64. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. К. : Радянська школа, 1977. Т. 1 : Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. 653 с.
65. Творчі задачі для розумників: навч.-метод. посіб. / авт.-укл. С. А. Болсун. Кіровоград, 2011. 106 с.
66. Федотова О. М. Мій рідний край, моя родина і люба наша Україна: заняття у старшій групі. *Дошкільний навчальний заклад*. 2013. № 2. С. 28-30.

67. Чирах Ю. Застосування технології ТРВЗ за методикою Г. С. Альтшуллера в початковій освіті. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Слов'янськ, 2010. Вип. ЛІІ. Ч. І. С. 223-229.
68. Шадова О. Метод «Мозкового штурму». *Початкова освіта*. 2009. № 1. С. 11-12.
69. Ширяева В. А. Развитие системно-логического мышления учащихся в процессе изучения теории решения изобретательских задач: ТРИЗ. Саратов, 2000. 241 с.
70. Шрагина Л. Технология развития креативности. Київ, Шкільний світ, 2010. 160 с.
71. Щоб всі пам'ятали... Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховної роботи дошкільного навчального закладу з патріотичного виховання 1 частина / А. П. Мільчуцька, І. А. Романюк, І. А. Холод. Миколаїв, 2005. 77 с.
72. Якименко Т. Як народжується любов до Батьківщини? *Дошкільне виховання*. 2014. № 11. С. 8-12.
73. Ясева Н. Ю. Патриотическое воспитание детей дошкольного возраста. *Вектор науки ТГУ*. 2011. № 3(6). С. 346-348.
74. Яценко А. В. Свободное владение словом: (формирование навыка описательного и творческого рассказывания у детей дошкольного возраста). *Обдарована дитина*. 2012. № 8. С. 25-30.
75. Яценко А. Граємо, виховуємо й розвиваємо за системою ТРВЗ / А. Яценко. *Дошкільне виховання*. 2003. № 02 (Лют.). С. 18-19.

ДОДАТКИ

Додаток А

Завдання патріотичного виховання дошкільників відповідно до змісту Базового компонента дошкільної освіти

Освітня лінія «Особистість дитини»: формувати елементарні уявлення дитини про себе як носія свідомості та самосвідомості, сприйняття себе в контексті відносин з іншими.

Освітня лінія «Дитина в соціумі»: формувати уявлення дитини про країну, народи, нації, суспільство, людство. Виховувати готовність сприймати соціальний досвід, робити добрі вчинки.

Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»: формувати моральні норми гуманної взаємодії з природним довкіллям. Виховувати любов до природи рідного краю.

Освітня лінія «Дитина у світі культури»: залучати до надбань національної культури, формувати ціннісне ставлення до українських мистецьких традицій та творів українських митців. Виховувати інтерес до українського декоративно-прикладного мистецтва.

Освітня лінія «Гра дитини»: ознайомлювати з українськими народними іграшками та місцями їх виготовлення. Вчити відповідально ставитися до обов'язків, пов'язаних із роллю в грі.

Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»: формувати інтерес до довкілля та самої себе. Стимулювати активне сприймання людей та подій, що відбуваються в соціумі.

Освітня лінія «Мовлення дитини»: формувати уявлення дітей про українську мову як державну. Вчити вести діалог, використовуючи етикетну українську лексику.

Додаток Б**Завдання освітньої роботи з дітьми шостого року життя**

Допомагати дитині пізнавати свою сім'ю, батьків, рід, історію роду; вчити дітей шанувати своїх предків, складати родинне дерево, пам'ятати дні народження, іменини батьків та інших членів сім'ї, виявляти знаки уваги і пошани, вітаючи близьких, робити їм подарунки, виявляти турботу як одну з норм поведінки в родині; допомагати усвідомити, що брати і сестри мають. допомагати одне одному, старші з них мають дбати про молодших, дати поняття про обереги української родини (батьківське та материнське благословення, рушник, вишиванка);

розширювати знання дітей про дитячий садок, який відвідує дитина, привчати пишатися перевагами й досягненнями як працівників, так і вихованців; залучати дітей до участі у колективних заходах щодо поліпшення благоустрою дитячого садка;

продовжувати ознайомлювати з історією рідного міста (села), символікою, історичними пам'ятками, легендами про рідний край, професіями людей, які живуть у місті (селі).

Додаток В**Конспект заняття «Моє рідне місто»**

Мета: виховувати в дітей через любов до Батьківщини, до рідного міста патріотичні почуття; гордість за свій народ, любов до «малої» Батьківщини; формувати вміння слухати інших дітей під час обговорення; спонукати дітей виявляти інтерес до історії рідного міста, країни; поглибити й активізувати знання дітей про рідне місто, рідний край; закріпити знання дітей про назви вулиць, парків, визначних місць рідного міста; розвивати мислення, зв'язне мовлення, пам'ять, увагу, уяву, дрібну та загальну моторику рук; активізувати словник дітей за темою.

Обладнання: герби міст України (5-6), герб і прапор міста, у якому живуть діти; альбом, фломастери; дві картинки із зображенням вокзалу, які різняться сімома деталями; мапа району, області; зображення різних видів міського транспорту, картинки до гри «Силуети»; 3-4 світлини з краєвидами міст області, 3-4 світлини відомих людей міста, області.

Попередня робота: знайомство з мапою області, екскурсії по місту, район, бесіда «Видатні люди нашого міста, області», розгляд відповідних світлин, оформлення альбомів про свій район, колективна робота з зображувальної діяльності «Місто майбутнього»; троє або четверо дітей готують розповіді про міста області.

Хід заняття

Вихователь. Діти, скажіть, як називається країна, у якій ми з вами живемо? А як називається наше рідне місто? *(Відповіді дітей.)* Чи багато ви знаєте про наше рідне місто? А що б ви могли розповісти мандрівникам, які приїжджають до сюди? *(Відповіді дітей.)* Пропоную зробити альбом про наше місто, нашу область для тих, хто нічого не знає про нашу малу батьківщину. Допоможете мені? *(Відповіді дітей.)*

Перед дітьми лежать герби міст України. Завдання – знайти герб свого міста й розповісти, що він означає.

Вихователь. Ви все правильно зробили та розповіли. На першу сторінку альбому я наклеюю герб нашого чудового міста. А тепер складіть із частинок прапор нашого міста і розкажіть про нього.

Розвивальна вправа «Склади прапор міста»

Діти отримують зображення прапора міста, розрізане на 7-8 частин. Завдання – скласти прапор і розповісти про нього.

Вихователь. Завдання виконано. Наклеїмо зображення прапора в альбом. Тепер наступна сторінка. Скажіть, діти, звідки починається знайомство з містом будь-якого мандрівника? (З автовокзалу, залізничного вокзалу, аеропорту.) Подивіться, який гарний наш головний залізничний вокзал міста. Ви бували на ньому? Десять їхали чи когось зустрічали? З ким ви там були? *(Відповіді дітей.)*

Розвивальна вправа «Знайди 7 відмінностей на картинках»

Дитина отримує дві схожі картинки вокзалу, які відрізняються сімома деталями. Дитина, розглядає картинки та відзначає на них відмінності фломастером або кольоровим олівцем.

Вихователь. Оформимо наступну сторінку нашого альбому про рідне місто. Вона називатиметься «Наш район». Що ви знаєте про наш район? Де ви любите гуляти з батьками? *(Відповіді дітей.)* Подивіться: ось мапа нашого району. Покажіть на ній наш заклад, пам'ятники, парки та вулиці, які ви знаєте. *(Коллективна робота з мапою району.)*

Ви дуже добре про все розповіли. Наклеюємо мапу нашого району в альбом. Діти, скажіть, а на якому транспорті можна подорожувати нашим містом? *(Діти називають, а вихователь наклеює зображення названих видів транспорту в альбом.)* Пропоную вам вирушити зі мною в подорож рідним містом.

Динамічна пауза «Подорожуємо рідним містом»

Щоби містом мандрувати,

Треба транспорт добре знати. *(Діти крокують на місці.)*

Якщо нам в автобус сісти,

То у вікна видно місто. *(Повороти тулуба праворуч-ліворуч.)*

І тролейбусу дорогу! Наче в кізки, в нього роги. *(Руки вгору, долоньки зігну ті вперед, нахили ліворуч-праворуч.)*

У трамвайчик ми сідаєм І у вікна визираєм. *(Руки на поясі, нахили вперед.)*

А додому як захочу – У маршрутку я заскочу.

(Стрибки на місті.)

Вихователь. Переходимо до наступної сторінки альбому. У нашому місті багато визначних місць, пам'ятників. Які з них ви знаєте? *(Відповіді дітей.)* Пропоную вам пограти у гру «Силуети» – упізнати визначні міські споруди.

Розвивальна гра «Силуети»

Перед дитиною – зображення визначних будівель, пам'ятників міста (6-7) та їхні силуети. Завдання: дібрати до кожної картинки свій силует. Після закінчення гри вихователь разом з дітьми вклеює всі картинки в альбом.

Вихователь. А ось і наступне завдання: подивіться на мапу, на ній зображена наша область. Покажіть, де наше місто. Які ще міста або села нашої області ви знаєте? *(Вихователь допомагає знайти об'єкти, які називають діти, на мапі.)* А тепер послухайте розповідь про деякі наші міста. *(Діти розповідають, вихователь виставляє картинку, а потім наклеює її в альбом.)*

Вихователь. Наступна сторінка – «Видатні люди нашого міста й області». Діти, місто, область, країна – це не вся Україна. Україна – це її громадяни, які працюють, докладають багато зусиль, щоб наша країна була багатою та величною. І наступне завдання – розповісти про видатних людей нашого міста чи області. *(Діти розповідають, вихователь може їм допомагати; розглядають світлини, разом вклеюють в альбом.)*

Вихователь. Ось і закінчилась незвичайна подорож рідним районом, містом, областю. Подивіться: у нашому альбомі лишилися ще чисті

сторінки. Ми будемо їх заповнювати під час наступних подорожей рідним містом, країною. А коли ви подорослішаєте, закінчите школу, здобудете освіту, то, може, саме ви станете відомими людьми нашого міста, області, а може, і всієї країни.

– Яка сторінка альбому сподобалась найбільше? Чому? А що ще ви хотіли б дізнатися про рідне місто? *(Відповіді дітей.)*

Підсумки заняття.